A MURAVIDÉK HOVATARTOZÁSÁNAK ÜGYE AZ 1919-ES BÉKEKONFERENCIÁN

GÖNCZ LÁSZLÓ

THE ISSUE OF THE MURAVIAN REGION
AT THE 1919 PEACE CONFERENCE

Until the end of the First World War, the Muravian region, which belonged to Hungary, now the Republic of Slovenia, was annexed to the Kingdom of Serb-Croat-Slovenian by the Paris Peace Conference of 9 July 1919, which ended the "Great War". At the time of that decision, about a quarter of the population in the area was of Hungarian nationality, but a significant part of the population of Slovenian origin was also pro-Hungarian (mainly from autumn 1918 until March 1919). A peculiar phenomenon of the change of empire is that the region in question, unlike other former Hungarian territories that had been annexed to the kingdom of south slavs, was not under south slav occupation until 12 August 1919, which suggests that the Muravian region was less subject to South Slav territorial claims until early 1919. The Peace Conference's decision on the Muravian region was influenced by a number of direct and indirect factors, the sometimes random course of events and Hungary's hopeless situation. The following aspects and reasons should be highlighted: the strong interest and demands of the Slovenian National Council of Styria and the province of Styria, which also extended to the Muravian region from the autumn of 1918; the effective recruitment activities of the group of Slovenian Roman Catholic priests led by József Klekl, who were active in the Zala region; the inability to include Hungary as a losing state in the process of political reorganization of the region, and its complete isolation after the establishment of the Soviet Republic; the favourable development of the Yugoslav (including Slovenian) northern border from a southern Slavic point of view; the continued French support and the successful propaganda and lobbying activities of the Yugoslav peace delegation, which complemented the thorough and well-prepared (not free from distortions) proposals of the expert in charge of the region, Matija Slavič.

Keywords: Muravian region, Paris Peace Conference, József Klekl, Sr., Matija Slavič, lobbying

---

Göncz László, történész, nyugalmazott tudományos munkatárs, Nemzetiségi Kutatóintézet Lendvai Kutatócsoport [Ljubljana]. E tanulmány szerzője a Muravidék hovatartozásnak kérdését a 2024 márciusában megjelent, A Muravidék útja a délszláv királyságba *[Szombathely, 2024.] című monografikus könyvének hatodik fejezetében [444–507.] is feldolgozta.*

Előzmények

A ma leginkább Muravidék néven ismert, a Szlovén Köztársasághoz tartozó terület az első világháborút lezáró párizsi békekonferencia 1919. július 9-i döntése alapján 1919 augusztusában Magyarország fennhatósága alól a Szerb–Horvát–Szlovén Királysághoz került. A mintegy 950 négyzetkilométernyi tájegység a történelmi Zala vármegyéből az Alsólendvai járás nyugati felét, az ebből a járásból 1919 tavaszán szlovén nemzeti alapon létrehozott Belatinci járást és a Letenyei járásból Pince települést, valamint Vas vármegye vonatkozásában a történelmi Muraszombati járás zömét és a Szentgotthárdi járás déli részét foglalta magában. E területen az impériumváltáskor a lakosság mintegy negyede volt magyar nemzetiségű, akiknek zöme az új országhatár menti szűk sáv harminc településén élt, ahol abszolút többséget alkottak.[1] Abban a tekintetben sajátos régiója volt ez a Szerb–Horvát–Szlovén Királysághoz került egykori magyarországi területeknek, hogy – a többi elcsatolt régióval szemben – 1919. augusztus 12-ig (néhány naptól eltekintve) nem volt délszláv megszállás alatt.[2] Ezt az állapotot a későbbiekben a békekonferencián közreműködő némely jugoszláv és amerikai szakértők, elsősorban az új európai határok előkészítésével 1917-től Woodrow Wilson amerikai elnök megbízásából foglalkozó Inquiry-csoporthoz tartozók taktikai szempontból kedvezőtlen körülménynek minősítették.[3] A tájegység említett sajátos helyzetéből arra következtethetünk, hogy a Muravidék 1919 elejéig kevésbé tartozott a délszláv területi követelések közé. A magyarországi szlovének által lakott vidék iránti igényre sem a szerb kormány első, feltételes említésekor – 1914 szeptemberében –,[4] sem a jugoszlávok I. hadsereg-parancsnokságának a megszerzésre kiszemelt térség elfoglalására vonatkozó, 1918. november 8-ai parancsában[5] nem utaltak. Ez részben arra is választ ad, hogy a Mura bal partján lévő vasi és zalai területeket miért nem szállták meg.

A fentiek ellenére a közép- és kelet-európai térségben 1918 őszétől felfokozott politikai és területi átrendeződési áramlat a Mura mentén élő szlovén közösséget is megérintette. A Magyarországon élő szlovéneket magyar nyelvterületen leginkább a „vend" megnevezéssel illették, bár ők a saját nyelvükön folyamatosan „szlovénként" emlegették magukat, amit azért hangsúlyozunk, mert éppen a tárgyalt időszakban tetőzött az úgynevezett vend elmélettel összefüggő vita, aminek következményeként a 'vend' kifejezés a szlovének körében (máig) pejoratívvá vált.[6] E nemzeti közösség nemzeti tudatának ala-

[1] Attila Kovács: Jezikovno-etnična podoba Prekmurja v luči ogrskega popisa prebivalstva leta 1910 in jugoslovanskega/slovenskega ljudskega štetja leta 1921. In: *Raznolikost v raziskovanju etničnosti. Izbrani pogledi.* II. Ed. Mojca Medvešek – Sonja Novak Lukanović. Ljubljana, 2020. 112.

[2] Göncz László: Impériumváltás a Mura mentén. Az első világháború utáni események jellege és summázása – száz év távlatából. *Hitel* 33/6 (2020) 43–46.

[3] *Az Egyesült Államok útja Trianonhoz*. Szerk. Glant Tibor. Bp., 2020. (Magyar Történelmi Emlékek. Okmánytárak. Trianon-dokumentumok és -tanulmányok 5) 213–215.

[4] *Szerb iratok a trianoni békeszerződésről. Dokumentumok*. Szerk., bev., vál. Hornyák Árpád. Bp., 2021. (Magyar Történelmi Emlékek. Értekezések. Trianon-dokumentumok és -tanulmányok 8) 47–48.

[5] Uo. 50–51.

[6] Magyarországon és magyar nyelvi környezetben évszázadok során a szlovén származású népességet „vendnek" (pl. Fényes Elek „vindusnak" vagy „vindustótnak") nevezték, aminek a 19. század végéig nem volt

kulása, valamint a Muravidék[7] hovatartozása szempontjából fontos szerepe volt a szlovén származású római katolikus papoknak, a Mariborban [Marburg] székelő stájervidéki nemzeti tanácsnak, a bizonytalan magyarországi belpolitikai állapotnak és a Muraközből átszivárgó, a szlovénekénél erőteljesebb horvát nemzeti tudattal összefüggő hatásnak. A tájegység állami hovatartozását illetően nagyon fontos szerepet töltött be a Muravidékkel szomszédos Stájervidékről származó Matija Slavič,[8] az említett stájervidéki nemzeti tanács, majd később a békekonferencián részt vevő jugoszláv küldöttség Muravidékért felelős szakértője.[9]

A Mura mente szlovének lakta részén, a felerősödő jugoszláv szimpátia ellenére, erőteljesebb Magyarország-ellenes hangulat a lakosság körében 1918 végéig nem volt.[10] Az Osztrák–Magyar Monarchia területén létrejött délszláv állam – amely 1918. december 1-én egyesült a Szerb Királysággal – vezetői kezdetben, amint már utaltunk rá, hivatalosan nem formáltak igényt a Muravidékre. A szerbekkel történő egyesülés azonban, főképpen a pravoszláv vallási befolyástól való félelem miatt, bizonytalanságot idézett elő a muravidéki szlovének vezetőinél.[11] A tájegység lakosságának hangulatára az 1918. november 13-án aláírt belgrádi egyezménynek is hatása volt, mivel annak keretében a demarkációs vonalat a Muravidéktől eléggé távol, a Dráva folyónál állapították meg.[12]

Az említettek ellenére Magyarország bizonytalan bel- és külpolitikai helyzete következtében a Mura mentén 1919 elején gyorsan változott a közhangulat, főképpen a tájegység szlovének lakta zalai részén, Belatinc környékén, ahol a délszláv állam iránt megnyilvánuló szimpátia gyorsan terebélyesedett. Ezzel párhuzamosan a Károlyi-, majd a Berinkey-kormány törekvései – melyek túlnyomórészt Obál Béla szlovén kormánybiztos

negatív hangzása. A 20. század elejétől a tervszerű magyarosítást szorgalmazó muravidéki körök a „vend" megnevezéssel az egyetemes szlovénségtől kívánták megkülönböztetni a magyarországi szlovéneket. Közülük a legradikálisabbak (főképpen a muraszombati székhelyű Vendvidéki Magyar Közművelődési Egyesületben) azt állították, hogy a vendek nem szlovének, sőt egyesek a szláv kötődésüket is megkérdőjelezték. Az ilyen állítás nem állta/állja meg a helyét, ezért hiteles módszerekkel nem volt bizonyítható. Az 1918 utáni területi és politikai átrendeződési folyamat keretében, a Muravidék állami hovatartozására vonatkozó viták során e megnevezés erőltetése még inkább bonyolódott, mivel egyes, túlzottan magyar érzelmű körök e teóriára hivatkozva próbálták segíteni a Muravidék Magyarországon maradását, ami azonban hamar kiváltotta a muravidéki szlovének vezetőinek és a tájegység hovatartozásával foglalkozó szakembereknek az ellenszenvét. Vö. Angyal Endre: A vend kérdés. In: *A vend kérdés. Válogatás eszmék és téveszmék bőséges tárházából*. Szerk. Lukács István. Bp., 1996. 71–99.; Göncz László: *A muravidéki magyarság 1918–1941*. Lendva, 2001. 13.; Uő: *Felszabadulás vagy megszállás*. Lendva, 2006. 48–57.

7 E tanulmányban a 'Muravidék' tájegységnévvel azt a területet jelöljük, amely a párizsi békekonferencia 1919. július 9-ei döntése alapján az Szerb–Horvát–Szlovén Királysághoz [a mai Szlovén Köztársasághoz] került. Szlovén nyelvi környezetben ezt a területet *Prekmurje* néven ismerik, amelynek magyarra fordítva a 'Murántúl' a megfelelője. E tájnév azonban, bár néhányan használják, muravidéki (szlovéniai) magyar közegben nem honosodott meg, ezért e tanulmányban elkerüljük (kivéve, amennyiben idézett szövegben konkrétan előfordul). A 'Mura mente' szófordulattal nem konkrét területre, hanem a tágabb földrajzi tájegységre utalunk.

8 Matija Slavič (1877–1958) szlovén teológus, egyetemi tanár, műfordító, római katolikus pap, két ízben a ljubljanai egyetem rektora.

9 Matija Slavič: *Naše Prekmurje*. Murska Sobota, 1999. 306.

10 Kővágó László: *A magyarországi délszlávok 1918–1919-ben*. Bp., 1964. 45–47.

11 Ivan Jerič: *Moji spomini*. Murska Sobota, 2000. 67.

12 Romsics Ignác: *Magyarország története*. Bp., 2017. 393.

és Vas vármegye főispánja nevéhez fűződtek, aki a szlovén ajkú lakosságnak nemzetinyelvi alapú járást, vármegyét és autonómiát ígért (a Belatinci járás meg is alakult) –, a Magyarországi Tanácsköztársaság létrejöttéig a tájegység egyik fontos politikai kihívását jelentették. E törekvések leglényegesebb célja objektíve az volt, hogy a régiót megőrizzék Magyarország keretein belül.[13]

A tájegység iránti szlovén igény megszületése

A Muravidék állami hovatartozása szempontjából egyik meghatározó tényezőnek tekinthető, hogy a Mariborban székelő szlovén nemzeti tanácson belül döntés született arról, hogy e testület a Magyarországon élő szlovén közösségnek az új délszláv államhoz kerülését is felvállalja. Ezzel a Muravidék megszerzésének a terve – még ha kezdetben bizonytalanul is –, bekerült az újonnan alakuló délszláv állam látókörébe.[14] Az említett testület – a ljubljanai központi szlovén nemzeti tanáccsal történő november 15-i találkozóra hivatkozva – 1918. november 21ei levelében azzal a kéréssel fordult a Szlovének, Horvátok és Szerbek Állama zágrábi Nemzeti Tanácsához, hogy az új állam, a horvátok lakta Muraköz mellett szállja meg a „Mura és a Rába folyók közötti területet, ahol 120 ezer szlovén lélek él".[15]

A stájervidéki nemzeti tanács felhívására a szlovén vezetők 1918/1919 fordulóján kezdtek figyelni a Muravidékre. Ennek ellenére a tájegységre vonatkozó területi igény kezdetben mégis nehézkesen bontakozott ki a jugoszláv békeküldöttség tevékenységén belül. Matija Slavič, a maribori nemzeti tanács Muravidékkel megbízott felelőse és később a békekonferencián közreműködő délszláv küldöttség szakértője, a központi szlovén nemzeti tanács 1919. január 4-i ülésén, amelyen a békekonferencián részt vevő jugoszláv küldöttség részére készítették elő a szlovén követeléseket és szempontokat, javaslatot tett a Magyarországtól elcsatolandó Mura menti terület vonatkozásában. Ennek megfelelően az új határvonal a Vas megyei szakaszon Gruislától [Ausztria] az akkor érvényes stájer–magyar határon húzódna észak felé a Rába folyóig, majd azt átszelve a Szentgotthárd felé vezető vasútvonal mentén folytatódna az említett város kataszteri határáig, ezután pedig a Rába mentén Rábagyarmatig. Onnan a határnak a 275, 273 és a 266 magassági pontokon keresztüli délre tartását javasolta, azt követően pedig a délkeleti irányt Újpatak folyásáig úgy, hogy Őriszentpéter a délszláv államhoz került volna. Az új államhatár Újpatak mentén érte volna el a Kerkát, aztán folytatódott volna e patak mentén a Zala megyei szakaszon, annak egészen a Murába való torkolatáig. Slavič az említett követelést minimálisnak tekintette, amiből a jugoszláv küldöttségnek semmiképpen nem lett volna szabad engednie.

[13] Göncz László: A muravidéki szlovénok és a Mura mente helyzete 1918 őszétől a Tanácsköztársaság létrejöttéig. *Századok* 154 (2020) 761–771.

[14] Slavič: *Naše Prekmurje,* 175–176.

[15] Hrvatski državni arhiv. Narodno vijeće Slovenaca, Hrvata i Srba. Predsednjištvo. NV. SHS u Zagrebu. 3. sz. Opći spisi 1. 165. A stájervidéki nemzeti tanács levele a Szlovénok, Horvátok és Szerbek Állama Nemzeti Tanácsának. [Arhinet.arhiv.hr/details.aspx?Itemld=1_4101. Legutóbbi megtekintés: 2024. január 10.]; Pokrajinski arhiv Maribor (= SLO-SI PAM) Narodni svet za Štajersko. 0096. TE 2. Ovoj. 107. d. 2. sz. [Azonos levél.]

Alsólendva megszerzésének a fontosságáról azt hangsúlyozta, hogy „jelenleg ugyan nagyon elmagyarosodott város", de a várostól keletre lévő dombok és dűlők lakosságát nagyrészt szlovén vincellérek alkották.[16] A Slavič-javaslat által körvonalazott területet a jugoszláv békeküldöttség szlovén csoportjának másik, Karintiáért felelős szakértője, Lambert Ehrlich úgy jellemezte, hogy ott a lakosság túlnyomórészét szlovének alkotják, „valamennyi elmagyarosított szlovénnel vegyülve", valamint mintegy 28 ezer evangélikus vallású magyar él még ott, „akik között úgyszintén vannak szlovének". A Muravidékre támasztott igény tehát az említett szlovén nemzeti egyeztetésen került előtérbe, ahol a többi szlovén területi követelést is megerősítették. E nemzeti konszenzusnak tekinthető döntést a jugoszláv békeküldöttség szlovén főképviselője, Ivan Žolger szükségszerűnek minősítette.[17] Ezzel azonban csupán a szlovén platform volt véglegesítve, annak jugoszláv követeléssé minősülése, főképpen a Muravidék esetében, további erőfeszítéseket igényelt.

A fenti Slavič-javaslat a békekonferencia kezdetéig nem jutott el annak főtitkárságához, mert Nikola Pašić, a jugoszláv békeküldöttség vezetője már 1919. január 6-án Párizsban tartózkodott, és mivel Clemenceau sürgősen térképet kért tőle, a délszláv igények első térképváltozatán a Muravidékre vonatkozó követelés nem szerepelt. A tájegység területét csak az azt követő napokban jelölte meg egy újabb térképen Janko Mačkovšek mérnök, aki annak keleti részén a Kerka és Lendva patakokra helyezte a határt.[18]

A Párizsba érkező jugoszláv küldöttségen[19] belül észlelhető érdek- és nézetellentétek szlovén szempontból kezdetben nem sok jóval kecsegtettek. A szlovén nemzettestet ille-

[16] Lambert Ehrlich: Pariška mirovna konferenca in Slovenci 1919/20. *Acta ecclesiastica Sloveniae* 24 (2002) 300–301.

[17] Uo. 64–65.

[18] Uo. 147.

[19] A jugoszláv küldöttségben mindhárom délszláv államalkotó nemzet képviselői és szakértői helyet kaptak. A győztesek oldalán – az első világháború utáni értelmezés szerint – ténylegesen csak a szerbek voltak, a szlovének és a horvátok, akik az Osztrák–Magyar Monarchia keretében a vesztesek közé tartoztak, a szerbek jóvoltából kerültek a békekonferenciára meghívottak közé. Ennek a hatása a Párizsba utazó küldöttség létrejötténél, valamint a számos esetben eltérő érdekek prioritási sorrendjénél folyamatosan érződött. Hornyák Árpád történész megállapította, hogy a jugoszláv küldöttség a 110 tagjával a békekonferencia legnépesebb delegációi közé tartozott; ennek ellenére a délszláv küldöttség súlyát a békekonferencián jól tükrözi, hogy csupán két alkalommal volt lehetősége a nagyhatalmak előtt nyilvánosan bemutatni a követeléseiket. A békekonferencia területkijelölő bizottságában sem vehettek közvetlenül részt a jugoszlávok, ezért a szakértők és a delegáció képviselői kívülről próbálták befolyásolni a nagyhatalmak döntéshozóit. A jugoszláv küldöttség részére a békekonferencia vezetősége három teljes jogkörrel bíró főképviselői mandátumot biztosított. Ennek ellenére a szerb dominancia érvényesülése céljából a jugoszláv küldöttségnek négy főképviselője volt, azzal a korlátozással, hogy teljes jogkörrel közülük egy-egy alkalommal csak három szerepelhetett. A jugoszláv békeküldöttség főképviselői a következő személyek voltak: Nikola Pašić – a szerb kormány korábbi (és későbbi) elnöke, aki egyben a küldöttségvezetői tisztséget is betöltötte; a horvát származású Ante Trumbić, az 1915 után illegalitásban létrejött, Londonban székelő Jugoszláv Bizottság korábbi elnöke; Miljenko Vesnić, a szerb kormány párizsi nagykövete (később az Szerb–Horvát–Szlovén Királyság kormányfője), valamint a szlovén származású Ivan Žolger, egyetemi tanár, 1917 augusztusától 1918 májusáig az Osztrák–Magyar Monarchia tárca nélküli minisztere. A bizottságon belüli prioritási sorrend szerint formálisan Žolger volt a 4. főképviselő, aminek azonban a későbbiek során nagyobb jelentősége nem volt. A küldöttségben korlátozott képviselői státust kapott a Dalmáciából származó Josip Smodlaka, a Jugoszláv Bizottság tagja, korábban az Osztrák–Magyar Monarchia parlamenti képviselője, az úgyszintén országgyűlési képviselőként tevékenykedő Otokar Rybář, a triesti Edinost [Egység] szlovén egyesület elnöke és Mateja Mata Bošković szerb diplomata. Az utóbbi három személynek nem volt joga

tően nyugaton százezres nagyságrendű veszteséggel lehetett számolni, mivel ott a jugoszlávok a meghatározó nagyhatalmak egyikével, az olaszokkal, illetve azok érdekével álltak szemben. Karintia és Stájerország területén úgyszintén bizonytalan volt az északi határszakasz. A Muravidék vonatkozásában a békekonferencia kezdetén még jóformán egyeztetett, hivatalos jugoszláv igényről sem beszélhetünk.[20] A Muravidék iránti kezdeti délszláv passzivitásra kihatással volt, hogy a jugoszláv békeküldöttség szerb tagjainak többsége úgy értékelte a helyzetet, hogy munkájukat a szerb nemzeti érdekekért a Bánát, Bácska és a Szerémség, azaz Magyarország déli részének a megszállásával nagyrészt elvégezték (csak a szentesítése volt még számukra fontos), ezért 1919 januárjában nagyobb aktivitást nem kívántak kifejteni a Dráván és Murán túli területek megszerzéséért. Voltak azonban másképpen gondolkodók is. A jugoszláv békeküldöttség szerb csoportjában Jovan Cvijić, a neves szerb geográfus, a küldöttség néprajzi-történelmi szekciójának a vezetője folyamatosan, de kiváltképpen 1919 márciusában és áprilisában határozottan kiállt a Muravidék megszerzéséért.[21] A néprajzi-történelmi szekció 1919. február 15-i megbeszélésén ő javasolta, hogy a küldöttség keretében albizottságokban folyjon a munka, így – az öt bizottság közül – a 2-es sorszámmal jelölt szakmai csoport a Muravidék és az úgynevezett szláv korridor ügyének tárgyalásával volt megbízva.[22]

Cvijić mellett Petar Pešić szerb tábornok, aki mint a katonai misszió vezetője úgyszintén tagja volt a jugoszláv békeküldöttségnek, a békekonferencia kezdetétől támogatta a Muravidék megszerzését a délszláv állam részére. Ő – mivel a békekonferencia elejétől Párizsban tartózkodott – már az 1919. január 16-i emlékeztetőjében olyan határvonalat javasolt a tágabb Mura menti térség vonatkozásában, amely jóval merészebb volt a Nikola Pašić által később hivatalosan beterjesztett igénynél. Zala és Vas megyéket illetően Petar Pešić a Szentgotthárd–Alsólendva–Murakeresztúr vonalat jelölte meg a határjavaslatában.[23] Ez a terv, melyet Pešić-vonalként is emlegettek, a szerb kormány és a katonai parancsnokság álláspontja alapján készült.[24] Bár Pešić tábornok javaslata valamennyire megkerülte a kezdetben több kérdésben egyeztető jugoszláv küldöttség álláspontját, a ja-

békeszerződések aláírására, sem a konferencia plénumában való közreműködésre. A szlovének közül továbbá Janko Mačkovšek töltött be a bizottság keretében rangosabb tisztséget, ő a „szlovén határok" kérdésének koordinálásáért és az igények vizuális megjelenítéséért volt felelős. A nagyszámú jugoszláv küldöttségben kb. harminc szlovén származású személy kapott helyet, akik közül a Muravidékkel megbízott szakértő, amint már említettük, Matija Slavič volt, az ő segítségére voltak Lambert Ehrlich Karintiáért és Franc Kovačič Stájerországért felelős szakértők is. Lásd Hornyák Árpád: A Szerb–Horvát–Szlovén Királyság és a trianoni békeszerződés. In: *Szerb iratok a trianoni békeszerződésről,* 10–12.; Uroš Lipušček: *Prekmurje v vrtincu pariške mirovne konference 1919.* Petanjci, 2019. 49–58.; Ehrlich: Pariška mirovna konferenca in Slovenci, 63., 67–68.

20 Lipušček: *Prekmurje v vrtincu pariške mirovne konference,* 63–65.

21 Hornyák Árpád: A magyar–jugoszláv határ kialakulása az első világháború után, különös tekintettel a Muravidékre. In: *A Mura mente és a trianoni békeszerződés.* Lendva, 2000. (Lendvai Füzetek 17) 88.; Andrej Mitrović: *Razgraničenje Jugoslavije sa Madžarskom i Rumunijom 1919–1920. Prilog proučavanju jugoslovenske politike na konferenciji mira u Parizu.* [Ed. Čedomir Popov.] Novi Sad, 1975. 19–20., 127.

22 Papp Árpád: A párizsi békekonferencia délszláv krónikája. 1919 tavasza – a kis területi engedményekért, valamint Baranyáért és a Murántúlért folytatott küzdelem kezdete. In: *Délszlávok Párizsban. Egy határszakasz megrajzolásának krónikája és dokumentumai.* Szerk., bev. Papp Árpád. Zenta, 2021. 106.

23 Arday Lajos: Dokumentumok a jugoszláv–magyar határ kialakulásáról (1918–1919). *Századok* 116 (1982) 326.

24 Mitrović: *Razgraničenje Jugoslavije sa Madžarskom i Romunijom,* 5–6.

nuár 16-i tervbenyújtást vélhetően Nikola Pašić küldöttségvezető tudomásával és jóváhagyásával tette.[25] Emellett Pešić javaslatának úgy is volt befolyása, hogy azt követően a jugoszláv békeküldöttség vezetőinek (főképviselőinek és képviselőinek) ülésein a Muravidék is bekerült a jugoszláv igények közé. Az említett testület 1919. január 28-i ülésén döntés született arról, hogy az úgynevezett Pešić-vonalat a Mura menti térségben elfogadják, ami azt jelentette, hogy a jugoszláv határjavaslat későbbi követelései már a Szemenye és Szentgotthárd közötti virtuális vonaltól keletre remélték a magyar–jugoszláv határt.[26]

Matija Slavič, a Muravidékért felelős szakértő a tájegység megszerzését a délszláv állam szempontjából úgy értékelte, hogy az nagyon sok erőfeszítést követelt. Szerinte a politikai jellegű akadályok mellett a döntő jogkörrel rendelkező nagyhatalmak képviselőinek gondot okozott a magyar hivatalos statisztika és a helységnevek magyarosítása. Ezzel arra utalt, hogy az 1900-as és az 1910-es népszámlálásban, szemben az 1890-es összeírással, a szlovének nem szerepeltek megnevezett nemzetiségként, hanem az „egyéb" kategóriában tüntették fel őket. Slavič ebből arra következtetett (vagy annak a látszatát kívánta kelteni), hogy a magyar állami vezetés így akarta elősegíteni a szlovén közösség asszimilálását.[27] Ez túlzottan egyoldalú véleménynek tekinthető, mert a népszámlálás kivitelezésének magyarázatából kiderül, hogy az „egyéb" kategóriába a százezernél kevesebb lélekszámú nemzetiségek közül valamennyit besorolták, Zala és Vas megyék esetében pedig a lábjegyzetben jelezték, hogy az „egyéb" alatt döntő többségben szlovéneket kellett érteni.[28] Abban azonban Slavičnak igaza volt, hogy néhány település esetében az 1910-es népszámlálási adatok valótlanok voltak. A legkirívóbb a többségében szlovének lakta Tornisa [Turnišče], azaz Bántornya és Kebeleszentmárton [Kobilje] esete volt, ahol a ténylegesen szlovének lakta településeknél magyar többséget mutatott ki a hivatalos magyar statisztika. Ez azok közé a kérdések közé tartozott, amelyekkel Slavič és a jugoszláv küldöttség többi szakértője több ízben megkereste az öt nagyhatalom képviselőit és szakembereit, valamint előadás-szerűen tájékoztatták őket sérelmeikről. Emellett különböző jellegű és tartalmú összefoglaló tanulmányokat és leveleket is eljuttattak számukra. Slavič szerkesztésében két francia nyelvű tájékoztató is megjelent, melyek közvetlenül a szlovén érdekek magyarázatát szolgálták. A Muravidékért felelős szakértő visszaemlékező írásában konkrétan azt állította, hogy a japánok megnyerésénél nagy segítségükre volt a cseh küldöttség képviselője, Eduard Beneš és a neves francia író, Bagouen gróf.[29]

Szükséges megemlíteni még egy fontos, már a háború idején, valamint a békekonferencia folyamán többször felvetődött, ám végül megvalósulatlan tervet, amely a Muravidék területével is összefüggött. A történelmi Zala és Vas vármegyéket is érintő cseh-

[25] Hornyák: A Szerb–Horvát–Szlovén Királyság és a trianoni békeszerződés, 13–14.

[26] *Szerb iratok a trianoni békeszerződésről,* 67–69.

[27] Slavič: *Naše Prekmurje,* 47., 214.

[28] Attila Kovács: Oblikovanje slovensko-madžarske jezikovno-etnične meje od druge polovice 18. stoletja do razpada Avstro-Ogrske monarhije. In: *„Mi vsi živeti ščemo". Prekmurje 1919. Okoliščine, dogajanje, posledice. Zbornik prispevkov mednarodnega in interdisciplinarnega posveta na Slovenski akademiji znanosti in umetnosti.* Ed. Peter Štih – Kornelija Ajlec – Attila Kovács. Ljubljana, 2020. 273., 278.

[29] Slavič: *Naše Prekmurje,* 47–48.

szlovák–jugoszláv korridor tervéről van szó, melyet leginkább az új csehszlovák állam képviselői szorgalmaztak országuk gazdasági stabilitása és közvetlen tengeri kapcsolata érdekében. A délszláv közegen belül horvát politikai körökben volt legerőteljesebb a korridor támogatottsága, mivel a nyugat-magyarországi megyékben nagyszámú horvát közösség élt.[30] Ezt, a tervek szerint nemzetközi vagy más státusú, a két újonnan létrejött szláv állam közötti folyosót Magyarország nyugati részéből kívánták kialakítani. Az egyik lehetséges verzió szerint, melyet 1919. február első napjaiban a békekonferencián is fontolgattak, a tervezett „korridor" határait északon a Duna, délen a Mura, nyugaton az Alpok keleti nyúlványai, keleten pedig a Balaton képezte volna, és magában foglalta volna a mai Muravidék területét is.[31] Matija Slavič az összekötő folyosó változatai közül azt a megoldást részesítette előnyben, amely szerint annak északi része a csehszlovák érdekszférához, a többi terület, Szombathely központtal pedig jugoszláv felügyelet alá tartozott volna.[32] Az elképzelés a jugoszláv kormány néhány tagját is komolyan foglalkoztatta. Például Stojan Protić, az Szerb–Horvát–Szlovén Királyság első miniszterelnöke a békekonferencia jugoszláv küldöttségéhez küldött 1919. március 31-i táviratában – miután Prágából tájékoztatták, hogy a nagyhatalmak elvetették a „korridort" –, csalódottan üzente, hogy az arra vonatkozó terv támogatása a Muravidék megszerzése, valamint a közös csehszlovák–délszláv határ létrejötte szempontjából egyaránt fontos lett volna.[33]

A Muravidék területének hivatalos követelése a békekonferencián

Amint már utaltunk rá, a Nikola Pašić jugoszláv küldöttségvezető által átadott első térképből a Muravidékre irányuló követelés kimaradt. Két nappal később, 1919. január 8-án a békekonferencia munkájában közreműködő Foch francia marsallnak átadtak egy, az említett Mačkovšek térképész szakértő által módosított térképet, mely a Muravidékre vonatkozó szlovén igényeket a zalai térségben Nagykanizsa környékére helyezte. Ezt azonban Ehrlich szlovén szakértő szerint még a jugoszláv küldöttségen belül sem tekintették hivatalos tárgyalási dokumentumnak. A véglegesített szlovén területi igényről ugyanis később, 1919. január 28-án határozott a jugoszláv küldöttség, amikor a Muravidék esetében is megállapították a tájegység követelt határát. E javaslat többnyire követte a Slavič (és Pešić) által megállapított vonalat, azzal, hogy lemondtak a Rába folyó és a Szentgotthárd–Radkersburg [Radgona, Regede] közötti, háromszög alakú, többségében német lakosságú területről (az utóbbival Pešić tábornok nem értett egyet, mert szerinte az akkor délszláv megszállás alatti Regede az említett háromszög alakú terület birtoklása

[30] Popély Árpád: „Szégyentelen és igazolhatatlan". Adalékok a szláv korridor történetéhez. *Fórum Társadalomtudományi Szemle* 21 (2020) 4. sz. 3–12.

[31] Zalamegye hovatartozandósága a párisi békekonferencián. Tárgyalják a csehek ügyeit. *Zalai Hírlap* 1919. február 7. 1.

[32] Slavič: *Naše Prekmurje,* 20–22.

[33] Arhiv Jugoslavije. Delegacija KSHS na mirovnoj konferenciji u Parizu (= SRB-AJ) F 336-f. 32. d. 3943. sz. 872. Protić jugoszláv miniszterelnök 1919. március 31-ei távirata a békeküldöttségnek a csehszlovák–jugoszláv korridor és Mura menti határkérdés tárgyában.

nélkül jugoszláv szempontból védhetetlen lett volna). E módosítás feltüntetésével Janko Mačkovšek ismételten újabb térképet készített, amelyet kinyomtattak, majd átadtak a békekonferencia titkárságának.[34]

A Muravidék iránti követelést is tartalmazó jugoszláv területi igények hivatalos memorandumát a jugoszláv békeküldöttség 1919. február 6-án juttatta el a békekonferencia Legfelsőbb Tanácsához (amely azt a határok megvonásával megbízott testületnek, a Területi Bizottságnak továbbította).[35] A memorandumban a Muravidékre támasztott igény több vonatkozásban pontatlan, részrehajló és megtévesztő szövege a következő volt:

> „A Muravidék elnevezés Magyarország azon területét jelöli, amely a Mura, Kucnica [Kučnica-patak] és a Rába között fekszik, s amely északon Szentgotthárdig, keleten pedig majdnem a Kerkáig húzódik. A nemzeti elv alapján ennek a területnek a lakói a szerbek, horvátok és szlovének államához tartoznak, mert nagy többségük nyelvük és fajuk alapján szlovén. A néprajzi határ a Muravidék nyugati részén politikai határként is szolgálhatna Német-Ausztria irányában azzal, hogy Doberbach völgye, ahol németek laknak, nem tartozna bele. Északon a határ a Rába folyó mentén húzódna Alsószölnöktől Háromházáig [Magyarlak], majd délre fordulna, amíg eléri a Kerkát Domaföld közelében, és a Kis-Kerkát Kerc közelében, ahonnan a Kerka és a Lendva közötti vízválasztó mentén húzódna. A Muravidék lakói a pannon szlávok utolsó képviselői, akik a magyarok inváziója előtt belakták Magyarországnak szinte az egész középső és nyugati részét, ahol megszervezték saját államukat, élén Kocel fejedelemmel. Ennek az államnak a székhelye a Balatonnál volt. A Muravidék szlovén lakossága 92 ezer fő. Több művet írtak nyelvjárásukon, a Brit Biblia Társaság pedig az egész Bibliát megjelentette fordításban ebben a nyelvjárásban. Magyarországon a szlovén nyelv nem élvezett semmilyen jogot; kitiltották az iskolából, és nem ismerték el hivatalos nyelvként. Ennek ellenére a szlovének megérezték nemzetiségüket és nemzeti tudatukat. Lelkesen üdvözölték a jugoszláv csapatokat, amelyek az Osztrák–Magyar Monarchia szétesése után érkeztek, hogy kiszabadítsák őket a magyar igából. Valamennyien egy emberként várnak arra, hogy lássák, területüket örökre a szerbek, horvátok és szlovének államához csatolják. A szlovén Muravidék folytatása a Nagykanizsától délnyugatra fekvő terület, amelyet a Mura bal partján kizárólag horvátok laknak, akik kompakt egységet alkotnak muravidéki testvéreikkel…”[36]

Az idézett, összességében egyoldalú, a délszláv, azon belül szlovén érdekeket szolgáló szövegnek az a része, amely az első, 1918 karácsonyakor bekövetkezett és a Muravidék esetében ideiglenesnek (mindössze néhány naposnak) bizonyuló jugoszláv megszállással kapcsolatban a lakosság „lelkes üdvözlésére” és a magyar hatóság alóli felszabadításának nagyarányú támogatottságára utalt, kétségtelenül félrevezető volt. Ugyanis akkor még a leginkább szlovén érzelmű muravidéki területen, Belatinc környékén sem rokonszen-

[34] Ehrlich: Pariška mirovna konferenca in Slovenci, 71–72.
[35] Hornyák: A Szerb–Horvát–Szlovén Királyság és a trianoni békeszerződés, 15–16.
[36] *Szerb iratok a trianoni békeszerződésről*, 74–75.

veztek a bevonuló délszláv csapatokkal, az említett esemény idején még a Muravidék egészét tekintve nem beszélhetünk a jugoszláv szimpátia magas arányáról.[37]

A jugoszláv küldöttség a békekonferencia legfelsőbb testületének 1919. február 6-án benyújtott memorandumában a Mura menti térséget érintő magyar–jugoszláv határvonalként a már korábban említett verziót javasolta, amely a későbbi végleges döntésben meghatározott (és ma is érvényes) határvonaltól jóval keletebbre húzódott. A javaslatban az állt, hogy az új határ „Szemenyén keresztül kijut a Mura folyóhoz, majd az említett falutól keletre a Mura folyását követi, amíg az a Lendva folyóba torkollik". A Lendva torkolatától a javaslat szerint az államhatár északra fordult volna, és áthaladna a 328., 165. és a 218. magaslati pontokon egészen Szentgotthárdig (a várostól keletre), majd a Rába folyását követve haladt volna az egykori osztrák–magyar határig.[38]

A jugoszláv küldöttség főképviselői 1919. február 18-án vettek először részt hivatalos kihallgatáson a békekonferencia Legfelsőbb Tanácsa előtt, ott ismertették mélyrehatóbban a február 6-án átadott memorandumot is. Ivan Žolger egyértelműen bejelentette a jugoszlávok Muravidékre vonatkozó igényét. Kifejtette, hogy „azoknak a településeknek, ahol a Muravidék, Stájerország és Karintia esetében a szlovének 50 esztendővel korábban többséget alkottak, Jugoszláviához kell tartozni".[39] Felszólalásának általános részében Žolger azt is hangsúlyozta, hogy a németekkel és a magyarokkal szemben javasolt határt úgy alakították ki, hogy a délszláv terület minden horvátot, szerbet és szlovént magában foglaljon. Magyarázatában, melynek a Muravidékre vonatkozó részét Slavič készítette elő, a szlovén főképviselő hozzáfűzte, hogy a javaslat nem volt összhangban a magyar népszámlálási adatokkal, mert azokban – szerinte – nem lehetett bízni.[40]

Ezt követően, 1919 februárjának végén kezdtek el a Területi Bizottság munkacsoportjain és informális körein belül beszélni a Mura mente iránt beterjesztett jugoszláv igényről. Ezt bizonyítja Matija Slavič 1919. február 14-én Párizsból írt helyzetjelentése, melyet a Mariborban heti két alkalommal megjelenő *Straža* katolikus szemléletű újságban közöltek. A szakértő beszámolt a Területi Bizottságban folyó munka alaposságáról, valamint közölte, hogy Karintia, Stájerország és a Muravidék elemzésére február végén kerül sor.[41] Akkor még jugoszláv és szlovén szempontból nem sok reményre adtak okot a nagyhatalmak képviselőinek a kijelentései, akik eleinte úgy vélték, hogy a formálisan érvényben lévő demarkációs vonal, melyet a belgrádi katonai egyezmény a Dráva folyóra helyezett, a Kárpát-medence délnyugati részén a legoptimálisabb államhatár.[42]

Amikor Jovan Cvijić 1919. március 17-én beszámolt saját februári tárgyalásairól a jugoszláv küldöttség főképviselőinek (a bizottság politikai küldöttjeinek), hangsúlyozta, hogy az André Tardieu vezette Területi Bizottság – Baranya mellett – a Muravidékről sem kapott részletes tájékoztatást. Žolger főképviselő ugyan a bizottság néhány tagjával beszélt erről, de Cvijić az említett, úgynevezett kisrégiók esetében újabb bemutatkozási

[37] Göncz: A muravidéki szlovénok és a Mura mente helyzete, 762–766.
[38] *Szerb iratok a trianoni békeszerződésről,* 77.
[39] Lipušček: *Prekmurje v vrtincu pariške mirovne konference,* 66–67.
[40] Arday: Dokumentumok a jugoszláv–magyar határ kialakulásáról, 327.
[41] Poročilo iz Pariza. *Straža* 1919. február 24. 1–2.; Slavič: *Naše Prekmurje,* 89.
[42] Romsics: *Magyarország története,* 392–393.

lehetőséget kért. Szerinte a kérése nem volt reménytelen, mert a Területi Bizottság néhány tagja azon a véleményen volt, hogy amennyiben arról a békekonferencia vezetőségétől utasítást kapnak, hajlandók lesznek a Mura mente ügyét is újratárgyalni.[43]

Ennek ellenére jugoszláv, illetve szlovén szempontból a Muravidék megszerzése a békekonferencia első másfél-két hónapjában bizonytalan volt. E tájegység – mivel nemcsak a Dráván, hanem a Mura folyón is túl volt – földrajzi tekintetben nagyon kilógott a sorból, ezért egyes szakértők úgy fogalmaztak, hogy úgy nyúlik be a németek és magyarok által lakott terület közé, mint a szarvasnak a szarva. Akkor még a nagyhatalmak képviselői és a szakértők – a szlovének, illetve a jugoszlávok kivételével, bár még közöttük is volt példa nézeteltérésre (például Žolger neheztelt a horvát Smodlakára, aki azzal a jugoszláv békeküldöttségen belül meghozott állásponttal ellentétben, hogy követeléseik a lehető legtágabb területi igényt képviseljék, a Drávától mint nemzeti határról beszélt, ami egyebek mellett a Muravidékről való lemondást is jelentette volna)[44] – sem tartották reálisnak, és indokoltnak sem a térség elcsatolását Magyarországtól. A legtöbben a Drávát vélték optimális államhatárnak ebben a régióban. Hogy ez a szemlélet megváltozzon, azért a jugoszláv küldöttség néhány tagjának és szakértőjének sokat kellett küzdenie. Erről a folyamatról Matija Slavič a következőket írta:

> „Ha nagyon nehéz volt a nagyhatalmak képviselőit meggyőzni arról, hogy a stájerországi szlovének érdekében lépje át az államhatár a Drávát, érthető, hogy a Muravidék ügyének érdemleges tárgyalása kezdetben nem jöhetett számításba. Csak amikor e nagy befolyással bíró férfiak az államhatár hollétét illetően átlépték a Slovenske gorice nevű dombságot, lehetett gondolkodni a Murán túli szlovének lakta vidékről is. Az ő szemükben a Mura folyó optimális, természetes határ volt. És az is érthető, hogy amerikai, angol és japán viszonylatban, azaz az ő nézőpontjukból kevésbé volt fontos százezer ember sorsa a Mura folyó túloldalán, akiket mi Jugoszláviának akartunk megnyerni."[45]

A Muravidékre vonatkozó kilátástalanság nem rettentette el az érte küzdő, elsősorban szlovén szakértőkből és képviselőkből összetevődő csoportot, hanem még erélyesebb cselekvésre ösztönözte őket. Ivan Žolger megrendelésére Matija Slavič újabb terjedelmes, szintén meglehetősen egyoldalú ismertetőt készített a tájegységről, melyet a szlovén főképviselő 1919. március 7-én adott át Tardieu-nek, a Területi Bizottság francia elnökének. Slavič szövege – egyebek mellett – a következőket tartalmazta:

> „A magyarok Tótságnak, azaz Slovenska krajinának nevezik ezt a tájegységet. Az ott élő szlovének a pannóniai szlovének maradványai, akiknek saját fejedelmeik (kenézeik), Pribina és Kocelj uralkodása idején (840-től 874-ig) önálló államuk volt. Pannónia a szláv egyházi liturgiának és vallási irodalomnak a bölcsője volt. A magyarok

[43] Papp: A párizsi békekonferencia délszláv krónikája, 126–127.
[44] Uo. 133.
[45] Slavič: *Naše Prekmurje*, 214.

elpusztították államukat, valamint a teljes szlovén kultúrát, a népesség azonban ennek ellenére nem tűnt el. A reformáció időszakában sor került a szlovén irodalmi élet reneszánszára, és egészen máig fejlődött muravidéki szlovén nyelvjárásban legalább a vallási irodalom."

A magyarázat további részében is azt fejtegette Slavič, hogy a magyar statisztikában 1890 és 1910 között mesterségesen csökkentették a szlovének lélekszámát. Szentgotthárddal kapcsolatban például utalt az ott élő szlovén lakosság kis arányára, de hangsúlyozta, hogy mivel a város a tőle délre fekvő, többségében szlovének lakta falvak gazdasági és kulturális központja, a jugoszláv állam részét kell képeznie. Muravidék legoptimálisabb keleti határvonalának a Kerka és a Lendva folyók (patakok) vízválasztóját javasolta. A Slavič által Magyarországtól elcsatolásra javasolt területen Ehrlich szerint 115 917 lakos élt, akik közül 72 459-en „jugoszlávok" voltak, és az új délszláv államhoz tartozásuk vágyát több ízben nyilvánosan kifejezték.[46]

A Slavič-féle új szövegnek 1919. március 12-e után már volt közvetett hatása a békekonferencián, amihez szükséges volt, hogy időközben a jugoszláv–osztrák és jugoszláv–magyar határtervek keretében az ideiglenes határ a Drávától áttevődött a Murára. A Muravidék szempontjából a Mura átminősítése határfolyóvá ugyan még azt jelentette, hogy a tájegység Magyarország része marad, de az államhatár a közvetlen szomszédságába tevődött át, ami a további tárgyalások és lobbizás szempontjából fontos volt. A Területi Bizottság azzal a véleményével összhangban, hogy mégis „legjobb egy természetes határ", amit a tárgyalt régióban a Mura folyó jelentett, készítette el március 20-a körül a szlovén (jugoszláv)–osztrák határszakaszra vonatkozó javaslatát. Ennek tágabb összefüggéséről Ormos Mária történész megállapította, hogy 1919. március 18-ra, a román–magyar határ kialakulása mellett, körvonalazódott az északi ideiglenes jugoszláv határ is, amely azonban nem bizonyult tartósnak, mert azt a későbbiek során a Legfelsőbb Tanács és az illetékes bizottság újratárgyalta.[47]

Visszatérve a Területi Bizottság említett, 1919. március 20-a körüli döntésére, Emmanuel de Martonne, befolyásos francia szakértő március 24-én Žolger főképviselőnek a következő három pontban összefoglalta, hogy a Területi Bizottság miért nem javasolta a Muravidéknek az Szerb–Horvát–Szlovén Királysághoz csatolását: 1. A Muravidék a Mura folyó másik (nem a szlovén) oldalán van, földrajzilag elkülönítve a jugoszláv területektől. 2. A Területi Bizottság tagjai nem tudtak „tiszta képet" alkotni a Muravidék néprajzi állapotáról, mert a magyar statisztikai adatokban szereplő új településneveket nem sikerült azonosítani a korábbi térképeken szereplőkkel. 3. Maribor megszerzésével a jugoszlávoknak kompenzálták Klagenfurtot [Celovec] és a Muravidéket.[48]

Slavič szerint a Muravidék Magyarországtól való elcsatolása 1919 márciusában azért sem kapott támogatást, mert egyes szakértőket „püspöksapkára", másokat „tyúkfejre" emlékeztette, vagyis földrajzilag túlságosan „kilógott" az újonnan létrehozott délszláv

[46] Ehrlich: Pariška mirovna konferenca in Slovenci, 147–149.
[47] Ormos Mária: *Padovától Trianonig 1918–1920*. Bp., 1984. 197.
[48] Ehrlich: Pariška mirovna konferenca in Slovenci, 148–149.

területből. A Muravidék ügyét, valamint az arra vonatkozó lobbitevékenység intenzitását jugoszláv szempontból feltehetően az is hátráltatta, hogy a nem szlovén képviselők és szakértők többsége 1919 márciusáig más fontos területekkel volt elfoglalva: a szerbek elsősorban a Bácska és főképpen a románok által követelt Bánát, a horvátok pedig Pécs és Baja környéke, valamint leginkább az Adriai-tenger melletti partvidék és a kikötők megszerzéséért kardoskodtak. Csak azt követően, hogy e célok többsége teljesült – érdemben 1919 áprilisa után – vállaltak nagyobb erőfeszítéseket a Muravidék és némely további kisebb tájegység kérdésében. Andrej Mitrović történész a jugoszláv békeküldöttség tevékenységét összegezve úgy fogalmazott, hogy eleinte a nagyobb fajsúlyú tételekre helyezték a hangsúlyt, s amikor e terv részben megvalósult, és összességében elégedettek voltak az elértekkel, akkor a többi igényelt terület iránti küzdelem is a tevékenységük fókuszába került.[49]

A Muravidékért felelős szakértő (Slavič) március végén készített még egy francia nyelvű tájékoztatót, melynek bevezetőjében általánosan jellemezte a Muravidéket, majd – amint írta, „saját érdekeinknek megfelelően" – aprólékosabban illusztrálta a tájegység statisztikai és néprajzi adatait. Az egyoldalú információalkotással kapcsolatban Andrej Mitrović megjegyezte, hogy a magyarokkal (és magyar érdekekkel) szemben a jugoszláv békeküldöttség tagjai és szakértői sztereotipikusan alkalmaztak néhány eltúlzott jellemzést (például azt, hogy „a magyarok ezer éven át elnyomták a más nemzetiségűeket", 1919 márciusának végétől pedig a kommunizmus terjedése veszélyének felnagyítását), hogy sikeresebbek legyenek a területi igényeik elérésénél.[50] A konkrét településekre lebontott adatok nemzetiségi arányait Slavič úgy mutatta be, hogy az 1910-es adatok helyett az általa reálisnak minősített 1890-es népszámlálás arányainak megfelelően „saccolta meg" azokat. E kéziratot Slavič 1919. március 31-én véglegesítette. Az új francia nyelvű szövegnek már a kéziratát terjeszteni kezdték, nem várva meg a hivatalosan kinyomtatott verziót. Žolger főképviselő közreműködésével a békekonferenciára meghívott országok küldöttségeinek rangosabb tagjai is megkapták azt. Slavič fontosnak tartotta, hogy a nyomtatott verzió előtt – mivel a megjelenés elhúzódott (április utolsó hetére készült csak el) –, a kézirat segítségével fokozzák a propagandatevékenységet.[51] A Matija Slavič által elkészített újabb, francia nyelvű muravidéki memorandumot Jovan Cvijić ösztönzésére olvasták fel a néprajzi–történelmi szekciónak a jugoszláv kérdés egészével foglalkozó alcsoportjában. Ezt követően Žolger főképviselő e dokumentum alapján újabb térképet készíttetett.[52]

Az ismertetett időszakot, 1919. március második felét illetően Lambert Ehrlich, a másik szlovén szakértő – egyebek mellett – arról számolt be, hogy azokban a napokban a Muravidék vonatkozásában fontos volt az amerikai és a brit szakértők véleményének megváltoztatására irányuló lobbitevékenység is. Szerinte ugyanis ők támogatták a legkevésbé a határ „átlépését" a Mura folyón, miközben a franciák általában megértők voltak

[49] Mitrović: *Razgraničenje Jugoslavije sa Madžarskom i Rumunijom,* 122–128.
[50] Uo. 100., 157–158.
[51] Slavič: *Naše Prekmurje,* 214.
[52] Papp: A párizsi békekonferencia délszláv krónikája, 131.

1. térkép. A Muravidék hovatartozására vonatkozó döntést megelőzően napvilágot látott magyar–jugoszláv államhatár-javaslatok. Forrás: Inštitut za narodnostna vprašanja [Nemzetiségi Kutatóintézet], Ljubljana.

a jugoszlávok igényei iránt. Emellett Slavičnak a Muravidék gazdasági helyzetére vonatkozó, gazdasági szakértők segítségével elkészített tájékoztatóját is fontosnak minősítette, amely azt hangsúlyozta, hogy „a magyarországi Mura mente szempontjából fontos az egyesülés a többi szlovének lakta régióval, különösképpen Stájerország szlovén többségű részével". Az említett tanulmányában Slavič a Muravidék hátrányos helyzetét hangsúlyozta amiatt, hogy több száz év során Magyarország része volt, mert „a magyar politikusoknak egy céljuk volt: akadályozni, valamint ellehetetleníteni a Muravidék és Stájerország közötti forgalmat". Állítását azzal támasztotta alá, hogy a magyar állam a muravidéki szlovének kapcsolatait úgy akadályozta, hogy nem épített egyetlen hidat sem a Mura fo-

lyónak azon a szakaszán, ahol e közösség élt. Vasútvonalat is csak Magyarország központjai felé építettek, míg Muraszombatot szándékosan nem kötötték össze Alsólendvával. Ezt az úgyszintén több tekintetben részrehajló szöveget a jugoszláv küldöttség eljuttatta a Területi Bizottság és a békekonferencia más testületeiben közreműködő szakértőkhöz, ami Ehrlich szerint nem maradt következmény nélkül. De Martonne a későbbiek során állítólag azt mondta, hogy éppen a gazdasági kérdésekre vonatkozó információk változtatták meg a brit és az amerikai szakértők véleményét a Muravidék hovatartozása kapcsán, és billentették azt a jugoszlávok javára.[53] Érdekes adalék, hogy a *Novine* című muravidéki szlovén hetilap is 1919 márciusa elején arról tájékoztatta olvasóit, hogy a magyar érdekek fő ellenlábasai a békekonferencián a franciák voltak. Emellett arról is írtak, hogy a magyar kormány leginkább az olaszok támogatására számíthatott, akiknek azonban – a cikk szerint – „gyenge volt a szavuk".[54]

A Párizsban zajló eseményeket az érdekelt térségben, a Mura folyó mindkét oldalán érdeklődéssel kísérték, bár az információk legtöbbször megkésve és több esetben ellentmondásoktól nem mentesen érkeztek oda. Mivel 1919 márciusában a Muravidék hovatartozására vonatkozó hírek szlovén szempontból kedvezőtlenek voltak, a nemzeti agitációs tevékenységük miatt az év elején Ljutomer környékére (vagyis a délszláv oldalra) visszahúzódó öntudatosabb muravidéki szlovének csoportja – a stájer oldalon működő nemzeti tanács néhány képviselőjével kiegészülve – március 7-én és 8-án felkereste a belgrádi kormányt. Az új jugoszláv fővárosban a szlovén Anton Korošec alelnök, valamint Stojan Protić kormányfő fogadta őket. A küldöttség által előterjesztett tervet, hogy a Muravidéket egyoldalú katonai művelet keretében foglalják el, mindketten ellenezték. Protić miniszterelnök szerint amennyiben a Muravidéket a reguláris jugoszláv hadsereg alakulatai elfoglalnák, a békekonferencia arra utasítaná őket, hogy ürítsék azt ki, ami diplomáciai szempontból káros volna számukra. Protićnek az volt a véleménye, hogy a békekonferencia a Muravidéket majd bizonyára Jugoszláviának ítéli oda. Megígérte azonban, hogy újabb határozatot fogadnak el a tájegység követeléséről, melyet Párizsba küldenek, emellett propaganda céljából a központi kormány nevében röplapokat készítettek.[55]

Annak ellenére, hogy a kormányfő és helyettese a békekonferencia döntése előtt még nyilvánosan nem támogatták a Muravidék esetleges katonai megszállását, a jugoszláv kormánynál néhány héttel később – amint az a békeküldöttségnek Párizsba küldött levélből kiderül – már létezett arra vonatkozó forgatókönyv. A ljubljanai tartományi kormány ugyanis 1919. április 22-én arra kérte a jugoszláv miniszterelnököt, a külügyminisztert, a hadügyminisztert és a hadsereg vezérkarát, hogy adják parancsba a határvidéken szolgáló katonai alakulatoknak, hogy az érvényben lévő fegyverszünet magyar vagy osztrák megsértése, vagy a kisebbségi szlovén közösségek elleni fizikai erőszak esetén foglalják el Karintiát és a Muravidék szlovének lakta részeit. Indoklásként hangsúlyozták, hogy

[53] Ehrlich: Pariška mirovna konferenca in Slovenci, 150.

[54] Mirovna konferencija. *Novine* 1919. március 2. 1–2.

[55] ARS AS-60. Predsedstvo deželne Vlade za Slovenijo. Prekmurje IV–V. [Szám nélkül.] Maister tábornok 1919. március 17-ei keltezésű levele a szlovén tartományi kormánynak, uo. 1812/19. sz. A Maister-irathoz csatolt, a jugoszláv és a szlovén tartományi kormány közötti levelezés; Jerič: *Moji spomini*, 72–75.

az említett határozatot a muravidéki szlovének képviselőinek a kérésére fogadták el, mert e közösség tagjai „a magyarok bolsevista terrorja alatt sínylődnek".[56]

A Muravidék délszláv megszerzésének sajátos körülményei

Uroš Lipušček szlovén történész és külpolitikai szakértő 2019-ben megjelent, az 1919-es párizsi békekonferencia Muravidéket érintő diplomáciai összefüggéseit taglaló könyvében a Tanácsköztársaság szerepéről a következőket hangsúlyozta:

> „A magyar Tanácsköztársaság összességében veszélyeztette Közép-Európa megszokott politikai értékrendjét, ezért az antantállamok elfojtották. A Tanácsköztársaság létrejötte nélkül Magyarország bizonyára addigi területének kevesebb részét veszítette volna el, mint amennyit ténylegesen elcsatoltak tőle. A tanácsállam bukása után a békekonferencia a Szerb–Horvát–Szlovén Királyságnak is engedélyezte, hogy a jóváhagyott határok közt megszállhassa a Muravidéket…"[57]

Az Szerb–Horvát–Szlovén Királyság határainak kijelölésével megbízott Román–Szerb–Horvát–Szlovén Területi Bizottság 1919. április elejére elkészítette a magyar–jugoszláv határra vonatkozó javaslatát. A tervben a Mura folyót javasolták határnak, aminek következményeként a horvát érdekszférához tartozó Muraközt a Szerb–Horvát–Szlovén Királysághoz, a Muravidéket pedig Magyarországhoz sorolták.[58] A döntés indoklásaként az említett javaslattevő testület képviselői hangsúlyozták, hogy a teljes magyar–jugoszláv határvonalat illetően „a legjóindulatúbb figyelemmel vizsgálták meg a Szerbiával, Horvátországgal és Szlovéniával határos magyar megyékben lakó délszláv népesség nemzeti igényét". A Muravidékkel kapcsolatban, melyet Muramellékként említettek, a Területi Bizottság jelentésében a következő szöveg szerepelt:

> „A fent jelölt vonal [a Muraközre vonatkozó megjelölésre utaltak – G. L.] Jugoszlávián kívül hagyja a Muramelléket, azt a körzetet, amely Szentgotthárdtól délre a Mura és a Rába között fekszik. A Bizottság, e döntést meghozva, nem vitatja azt a tényt, hogy a Muramellék déli részén világosan kifejezésre juttatott nemzeti törekvésekkel bíró szlovén többség él. Mindamellett úgy találja, hogy: a) a népfajok kevertségének következtében lehetetlen kijelölni egy kielégítő etnikai határt, ha figyelmen kívül hagyjuk a Mura természetes vonalát, amely az egyetlen földrajzi határ; b) hátrányos lenne a lakosság érdekeire, ha Jugoszláviának ítélnénk egy merészen kiugró területet."[59]

---

[56] SRB-AJ F 336-f. 18. d. 1346/1. sz. A jugoszláv külügyminisztérium 1919. április 23-ai bizalmas levele a Párizsban tevékenykedő békeküldöttségnek.

[57] Lipušček: *Prekmurje v vrtincu pariške mirovne konference,* 101–107.

[58] *Francia diplomáciai iratok a Kárpát-medence történetéről 1918–1919.* Összeáll., szerk. Ádám Magda – Ormos Mária. Bp., 1999. 270.

[59] Arday: Dokumentumok a jugoszláv–magyar határ kialakulásáról, 334–335.

A Területi Bizottság által április 6-án javasolt magyar–jugoszláv határ néhány szakaszáról hivatalosan nem tárgyaltak a békekonferencián. Mindenekelőtt a Muravidék, Baranya és Észak-Bácska kérdése került háttérbe jugoszláv körökben is. A békekonferenciával foglalkozó szakértők szerint – a szlovén képviselők és szakértők mellett – a szerb Jovan Cvijić volt az, aki egész áprilisban kiállt az említett területek megszerzéséért.[60] A bizottsági döntés okozta csalódottság hatására Matija Slavič 1919. április 11-én levelet írt a jugoszláv békeküldöttség vezetőinek és tagjainak, amelyben hangsúlyozta, hogy a Mura folyó mint természetes határ államhatárrá nyilvánítása úgy, hogy a Muravidék Magyarországon marad, jugoszláv szempontból hibás döntés, „mert szíven szúrná a határ mentén élő népünket", azaz a muravidéki szlovéneket, valamint ellehetetlenítené a Muraköz gazdasági fejlődését. A Murát azért sem tartotta megfelelő „természetes határnak", mert – mivel nem volt megfelelően szabályozva – szerinte folyton változtatta a folyását. Azt különösképpen nehezményezte, hogy az északi muraközi települések földművesei és szőlőművelői nem művelhetik meg tökéletesen a Mura északi oldalára átnyúló földjeiket és szőlőültetvényeiket, ha a folyó államhatárt képez. Ezért Slavič arra ösztönözte a békeküldöttséget, hogy minden erőfeszítését bevetve olyan határt harcoljanak ki a Mura mente magyarországi területén, amely a Muraköz mellett a délszláv államhoz juttatja a zalai és vasi szlovén közösséget, valamint amelynek a behatárolt területe fejlődőképes gazdasági egységet képez. Másrészt a muravidéki emberek stájerországi kötődését említette, akiknek a piaca – szerinte – leginkább az új délszláv állam (és részben Ausztria) területén van.[61]

Április folyamán azonban nem történt jelentős közvetlen előrelépés a jugoszláv békeküldöttség szempontjából a Muravidék vonatkozásában. Nikola Pašić, a küldöttség vezetője egyebek mellett arról számolt be a békeküldöttség 1919. áprilisi 16-i ülésén, hogy a Területi Bizottság elnökével folytatott megbeszélése során a francia diplomata nem említette a Muravidék délszláv államhoz kerülését, a Dráváról és a Muráról mint határfolyókról beszélt.[62] Ezt követően a jugoszláv állam vezetői és a békeküldöttség, azon belül a szlovén képviselők és szakértők nagyobb intenzitással a „kis változtatások politikáját" alkalmazták, ami azt jelentette, hogy a kisebb méretű területekért is kiálltak, és megszerzésükért erőteljes lobbitevékenységet folytattak, amihez más államok neves politikusai és tudósai segítségét is kérték. Matija Slavič ennek eredményéről a következőképpen írt: „Május elején D. W. Johnson amerikai szakértőnek, civil foglalkozása szerint a New York-i Columbia Egyetem tanárának mégis volt bátorsága, hogy az általunk elkészített muravidéki statisztikai adatok és etnikai térképek alapján kidolgozza a Mura folyót átlépő országhatárt."[63]

A Mura mente hovatartozására vonatkozó későbbi döntés tágabb kontextusát illetően meg kell említeni még egy, a Muravidék kérdésében fontos szerepet betöltő, szerb származású tudóst. Néhány régió megszerzésénél adódó nehézségek és bizonytalanságok

[60] Mitrović: *Razgraničenje Jugoslavije sa Madžarskom i Rumunijom,* 18–22.

[61] *Szerb iratok a trianoni békeszerződésről,* 84–86. [A muravidéki megbízott 1919. április 11-ei jelentése a politikai helyzetről 1919 tavaszán az Szerb–Horvát–Szlovén Királyság békeküldöttségének.]

[62] Uo. 88–89. [A jugoszláv békedelegáció LXXII. sz. jegyzőkönyve.]

[63] Slavič: *Naše Prekmurje,* 214–215.

miatt (az Adriai-tenger szakasza, Karintia, Temesvár), annak érdekében, hogy jugoszláv részről valamennyire ellensúlyozzák az olasz befolyást, a délszláv békeküldöttség vezetője, Nikola Pašić 1919 márciusában meghívta Párizsba a neves szerb származású amerikai egyetemi tanárt, a Columbia Egyetemen oktató Mihajlo Pupin akadémikust, hogy kiváló kapcsolatai révén legyen a Szerb–Horvát–Szlovén Királyság segítségére. Pašić ugyan elsősorban Dalmácia, Isztria, Krajna és Karintia ügyében kérte híres amerikai honfitársa segítségét, Pupin azonban visszaemlékező könyvében konkrétan hangsúlyozta, hogy ő a Muravidéknek a jugoszláv államhoz csatolását úgyszintén erőteljesen szorgalmazta. Az Amerikai Egyesült Államok elnökével is jó viszonyban lévő Pupin, aki bizonyos ideig a New Yorki-i tudományos akadémián a tudományos-kutatási tanács elnöki tisztét is betöltötte, Wilson elnöknek írt a szlovén nemzet remélt határairól is. Levelének, bibliai hasonlatot választva, *Dániel az oroszlánbarlangban* címet adta, benne pedig a következőket írta:

> „Az éhes oroszlánok az olaszok, a németek és a magyarok; a szlovén nemzetet emiatt veszély fenyegeti, hogy széttépik betelhetetlen éhségük csillapítása céljából. A szlovéneket nekünk, amerikaiaknak védeni kell, mert jobban megérdemlik a segítségünket, mint bármelyik másik kis lélekszámú nemzet. Az Egyesült Államokban körülbelül háromszázezer szlovén él, akik a legjobb állampolgárok. A szlovéneket jelenleg két oldalról éri támadás. Klagenfurt és a Muravidék esetében minden érv – nemzeti, földrajzi, történelmi és gazdasági – a szlovén érdekek érvényesítése mellett szól. Klagenfurt a szlovén Mekka, a Muravidék pedig a szlovén Medina."

Az idézett levélrészlet közvetett bizonyíték arra, hogy a neves amerikai akadémikus a legmagasabb szinten lobbizott a Muravidék délszláv államhoz kerüléséért.[64] Szem előtt kell tartani, hogy Pupin akadémiai elnöksége idején a New York-i Columbia Egyetem másik befolyásos tanára, a már említett Johnson volt a szerb származású tudós elnöklése idején a tudományos-kutatási tanács főtitkára.[65] Johnson és Pupin együttműködése, ismeretsége többrétű volt, ezért nagy a valószínűsége, hogy a szerb származású tudós Párizsba érkezése után Johnsonnal megvitatta a lehetséges jugoszláv érdekeltségű határalternatívákat. Egyébként korábban Johnson – legtöbb amerikai szakértő kollégájához hasonlóan – nem foglalkozott a Muravidékkel. Régebbi, 1918-ból származó leveleiben, melyeket a szakértő az Inquiry-csoport keretében írt, nem találunk utalást a magyarországi szlovénekre, sem más összefüggést a Mura mentével, pedig rendkívül szerteágazó tevékenységet végzett akkoriban a tágabb közép-európai térség megismerése céljából.[66]

A Muravidék hovatartozásával is részben foglalkozó szlovén szakértő a jugoszláv küldöttségben, Lambert Ehrlich is fontosnak minősítette Pupin, valamint az úgyszintén neves szerb egyetemi tanár, Jovan Cvijić szerepét 1919 áprilisában. Hangsúlyozta, hogy mindketten (Pupin és Cvijić) tárgyaltak azokban a napokban De Martonne-nal, Johnsonnal és Edward M. House-zal (az utóbbi az amerikai küldöttségben Wilson elnök legbizal-

[64] Mihajlo Pupin: *Od pastirja do izumitelja*. Ljubljana, 1931. 6–7., 77.
[65] Lipušček: *Prekmurje v vrtincu pariške mirovne konference,* 69–70.
[66] *Az Egyesült Államok útja Trianonhoz,* 198–212.

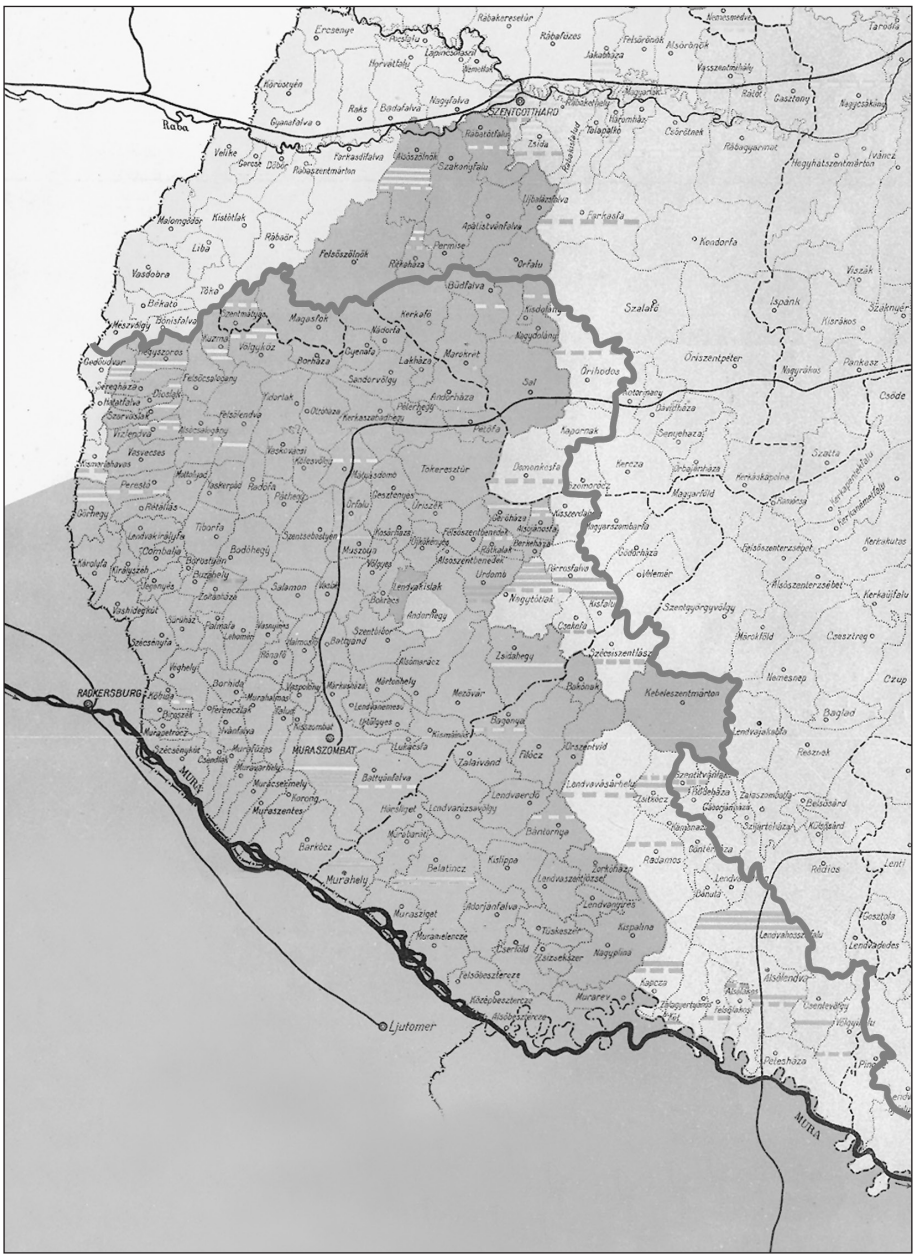

2. térkép. Matija Slavič, a jugoszláv békeküldöttség Muravidék ügyével megbízott szakértője által a békekonferencia testületei számára az 1890-es népszámlálási adatok alapján készített, a tájegység etnikai viszonyait ábrázoló térképe, amelyen a forrásként idézett korábbi kötetemben megjelöltük a békekonferencia által elfogadott új határszakaszt.

Forrás: Muravidék-memorandum. Arhiv Jugoslavije. F 336-66.; Göncz László: *A muravidéki magyarság 1918–1941.* Lendva, 2001. 72.

masabb munkatársa volt). Ugyanakkor Žolger szlovén főképviselő is ismételten találkozott és a Muravidék hovatartozásáról tárgyalt több meghatározó bizottsági képviselővel és szakértővel, akik közül Ehrlich név szerint Johnsont, De Martonne-t, Allen Leepert és Pierre de Lanux-t említette. Emellett Ehrlich és Slavič is – Žolger megbízásából – április folyamán tárgyaltak az említett személyekkel: április 10-én De Martonne-nal találkoztak, 15-én Johnsonnal tárgyaltak, 17-én Leeperrel, 28-án pedig De Lanuxszal. A Muravidék ügyét akkor már a jugoszláv küldöttség horvát képviselői is határozottan támogatták; Trumbić és Smodlaka több amerikai képviselővel tárgyaltak, valamint találkoztak más befolyásos angol személyiségekkel is, mint Wickham Steed történész-újságíró, Robert William Seton-Watson, valamint Arthur Evans.[67] Ehrlich szerint április 28-ra vált konkrétabbá az említett tárgyalások eredménye. Közben Johnson elkészítette első tervét arról, hogy a Muravidék a Szerb–Horvát–Szlovén Királysághoz tartozzon, amiről a Területi Bizottság tagjai 1919. április 28-i ülésén tárgyaltak, és javasolták annak módosítását. Johnson első terve szerint a Muravidék északi határát már a Rába és a Mura folyók vízválasztója képezte. A tájegység keleti határának pontos vonulatát Ehrlich nem ismerte, azt azonban állította, hogy Kebele és Alsólendva az említett terv szerint nem tartoztak volna az Szerb–Horvát–Szlovén Királysághoz. Ezt a tervet, mivel eredeti formájában nem támogatták, Johnson később módosította.[68]

A Muravidék hovatartozásának bizonytalansága miatt a jugoszláv külügyminisztérium – a szlovén tartományi kormány és muravidéki panasztevők kérésére hivatkozva – 1919. április 23-án tájékoztatót küldött a Párizsban tevékenykedő délszláv békeküldöttségnek, melyben a muravidéki szlovéneknek a „magyarok bolsevik terrorja" általi sanyargatásokra utaltak. Emiatt az illetékes állami szervektől és a jugoszláv katonai parancsnokságtól követelték, hogy „rendeljék el a mi bátor határ menti csapatainknak, hogy a fegyverszünet első megsértésére és a katonai erőszakra a karintiai szlovén részeknek és a Muravidéknek a megszállásával válaszoljanak". Úgy vélték, hogy az említett területek hovatartozásánál a jugoszláv katonaság általi megszállás majd fontos tényezőnek számít.[69]

Jóllehet 1919 áprilisában még úgy látszott a békekonferencián, hogy a Muravidék szilárdan Magyarország része marad, Jovan Cvijić április 24-i értesítése a jugoszláv küldöttség vezetőinek arról tanúskodik, hogy a hónap második felében már látszott némi esély arra, hogy a délszláv királysághoz csatolják. Cvijić tudomására jutott, hogy a Tardieu vezette Területi Bizottság tagjai körében olyan volt a hangulat, hogy készek voltak újravizsgálni a Dráván és a Murán húzódó határok kérdését. Ezért megfontolandónak tartotta e kérdésben a politikai nyomásgyakorlás fokozását a jugoszláv küldöttség vezetői részéről.[70] Ha abból indulunk ki, hogy a Területi Bizottság április 6-i határjavaslatát, amely a Muravidéket Magyarországnál hagyta volna, a Külügyminiszterek Tanácsa 1919. május 8-án vita nélkül elfogadta, majd azt négy nappal később, május 12-én a Legfelsőbb

[67] Hornyák: A Szerb–Horvát–Szlovén Királyság és a trianoni békeszerződés, 17–18.
[68] Ehrlich: Pariška mirovna konferenca in Slovenci, 150–151.
[69] *Szerb iratok a trianoni békeszerződésről,* 89–90.
[70] SRB-AJ F 336-f. 16. d. 1452. sz. Jovan Cvijić 1919. április 24-i levele a jugoszláv békeküldöttség vezetőinek.

Tanács is jóváhagyta,[71] Cvijić említett véleménye illúziónak tűnhetett, a későbbi fejlemények azonban mégis őt igazolták.

Ugyanakkor ahhoz sem fér kétség, hogy bár intenzív volt a Muravidék megszerzése érdekében kifejtett jugoszláv lobbitevékenység, valamint tovább romlott Magyarország megítélése az antant által elítélt és elmarasztalt magyarországi kommunista hatalom miatt, a Muravidék megszerzését 1919 áprilisának végén és májusának elején még akadályozták bizonyos tényezők. Jugoszláv szempontból a szlovén nemzetet érintő határszakasz egészénél gondot jelentett az olaszok álláspontja, akikkel a délszláv királyságnak az Adriai-tenger egész területén, valamint az Isonzó völgyében közvetlen területi vitái voltak. A Területi Bizottságban az olasz képviselők és szakértők hallani sem akartak a Muravidék Jugoszláviához csatolásáról. Az amerikai szakértők véleménye, akik közül az Egyesült Államok részéről sokan már a világháború idején a közép-európai etnikai és társadalmi helyzettel foglalkozó Inquiry-csoportból érkeztek, e vidék hovatartozását illetően eléggé megosztott volt, míg a franciák támogatták a délszláv igényt. Fontos szerepe volt viszont annak is, hogy Stájerország déli, jelentős mértékben szlovének lakta része a délszláv államhoz került, ami a Mura folyón túli magyarországi területek megszerzése szempontjából a jugoszláv szakértőknek fontos alapot adott a további terjeszkedés követelésére.[72]

A jugoszláv érdekek és követelések folyamatos francia támogatásáról a jugoszláv békeküldöttségben közreműködő szlovén főképviselő, Ivan Žolger két esztendővel később – Karintia, Stájerország és a Muravidék vonatkozásában – a következőképpen írt egy vezércikkben:

> „... megjegyzem, hogy amennyiben a békekonferencián közreműködő francia képviselők és szakértők (Clemenceau, Tardieu, Laroche, Aubert, De Lanux, De Martonne, Haumant és mások) nem álltak volna ki teljes egészében, fenntartás nélkül a mi érdekeink mellett – és most csak a szlovén érdekeltségű határszakaszokról szólok –, ma Mariborban nem a mi zászlóink lobognának, a muravidékiek most is a magyar terror alatt sínylődnének, valamint a teljes Karintiát elveszítettük volna [...] A Muravidék igénylésére vonatkozó jogunkat is a Területi Bizottság első határozata szerint és a Legfelsőbb Tanács részéről (1919. május 12.) egyértelműen elvetették. E kérdésben is elsőként a franciákat sikerült meggyőznünk követelésünk létjogosultságáról. Csak azt követően, amikor a franciák határozottan kiálltak a mi követeléseink mellett, sikerült az ő közreműködésükkel és kitartó segítségükkel megnyerni az amerikaiakat is, akik utána a korábbi, számunkra kedvezőtlen döntést földrajzi szempontokra hivatkozva opponálták. Utána az angolok és a japánok mellénk álltak."[73]

Johnsonnak a Muravidék Jugoszláviához csatolása céljából elkészített módosított tervét a Területi Bizottság az 1919. május 8-i és 9-i ülésen, a teljes szlovén határszakasz

[71] Mitrović: *Razgraničenje Jugoslavije sa Madžarskom i Rumunijom,* 120.; Hornyák: A Szerb–Horvát–Szlovén Királyság és a trianoni békeszerződés, 18–22.

[72] Lipušček: *Prekmurje v vrtincu pariške mirovne konference,* 65–70.

[73] Univ. prof. dr. Ivan Žolger: Quo vadimus? *Slovenski narod* 1921. június 2. 1.

tárgyalása közben véglegesítette. A tárgyalás pontos menetéről nem áll rendelkezésre írott forrás, azonban közvetett források alapján részben rekonstruálható a bizottsági tagok álláspontja. Arról ugyan nincs pontos információ, hogy a különböző küldöttségekben ki milyen álláspontot képviselt, az viszont ismert, hogy a javaslatot a Területi Bizottság teljes amerikai tagsága támogatta.[74] A Muravidékre vonatkozóan javasolt határszakasz északon a Rába és a Mura vízválasztóját követte, amit, akárcsak a későbbiek során is, a jugoszláv – azon belül főképpen a szlovén – képviselők és szakértők nehezményeztek, mert a terv nem foglalta magába a Szentgotthárdtól délnyugatra fekvő szlovén többségű Rába menti falvakat. Ennek ellenére kedvező javaslatról volt szó a jugoszláv küldöttség szempontjából, hiszen a délszláv államhoz kívánta juttatni a Muravidéket, melyet Johnson, az első javaslatához viszonyítva, kiegészített Alsólendvával és több, zömében magyarok lakta faluval.[75]

A Területi Bizottság Muravidékre vonatkozó javaslatát azonban a Legfelsőbb Tanács (Tízek Tanácsa) a május 12-i ülésén sem fogadta el, részben a javaslatot ellenző olasz képviselők álláspontja miatt.[76] A szlovén szakértők későbbi visszaemlékezéseikben megjegyezték, hogy a jugoszláv (és szlovén) szempontból kedvezőtlen döntés ellenére Tardieu, a Területi Bizottság elnöke – látszatra furcsa kontextusban – mégis arról tájékoztatta a jugoszláv küldöttséget, hogy a nagyhatalmak a május 12-i elutasító döntés ellenére szorgalmazzák a Muravidék Szerb–Horvát–Szlovén Királysághoz kerülését.[77] Hornyák Árpád történész André Tardieu akkori magatartását, valamint 1919 májusának délszláv szempontból fontosabb eseményeit a következőképpen summázta (ami részben magyarázatot ad a francia bizottsági elnök előbbi „furcsa" nyilatkozatára):

> „Májusra a délszlávok – a »kis változások« politikája szellemében – szinte minden területen kisebb kiegészítő követelésekkel léptek fel (Bulgária, Bánát, Muravidék, Karintia, Baranya). A Területi Bizottság francia elnöke, André Tardieu önmérsékletre intette a délszlávokat, s május 17-én azt javasolta Trumbićnak, hogy a Muravidékre és Karintiára összpontosítva kérjék újabb meghallgatásukat a Tízek Tanácsánál, mert csak e két területen van esélyük, hogy engedményeket érjenek el."[78]

Később, amint majd látni fogjuk, valóban így történt.

Matija Slavič a május 12-i ülés után bő egy héttel írt levelében az említett döntés, valamint a békekonferencia más fontos határozatai jellegéről a következőképpen számolt be:

> „A bizottságok és a testületek eddigi belső tevékenysége a külvilág szempontjából minden jel, kiszivárgó információ nélkül zajlott. Csupán néhány nagy jelentőségű esemény [döntés] vonatkozásában jutottak információfoszlányok a nyilvánosság elé.

[74] Lipušček: *Prekmurje v vrtincu pariške mirovne konference,* 113.
[75] Uo. 73–74.
[76] Ehrlich: Pariška mirovna konferenca in Slovenci, 151–151.
[77] Lipušček: *Prekmurje v vrtincu pariške mirovne konference,* 73.
[78] Hornyák: A Szerb–Horvát–Szlovén Királyság és a trianoni békeszerződés, 20–21.

> Ilyen volt pl. Wilson elnök nyilatkozata Fiume ügyében. Május 12-én a mi ügyünk is a nyilvánosság elé került. Akkor a Tízek Tanácsa a mi határainkról döntött, és nyilvánossá tettek néhány konkrétumot. Eddig azonban minden nagy titokban történt. A bizottság egyetlen tagjának sem volt szabad semmit közzétenni a testület elképzeléseiről. Csak bizalmas titoktartás nyilvánítása esetén lehetett valamennyire megtudni, mit csinálnak velünk. Ugye mennyire furcsa tárgyalások!"[79]

Slavič idézett mondatai bizonyítják, hogy milyen nehezen lehetett „képben lenni", eredményeket elérni a békekonferenciára meghívott országok küldöttségei szempontjából is – ami sejteti, hogy a békekonferenciára meg nem hívott országok mennyire kiszolgáltatott helyzetben voltak az ott lévő „másodhegedűsökkel" szemben is. A Muravidék hovatartozásának eldöntésénél szintén rendkívül fontos szerepe volt annak, hogy a jugoszláv küldöttség tagjai és szakértői a helyszínen mégiscsak valamennyire lobbizhattak, és néhány esetben találkozhattak a döntéshozó nagyhatalmi képviselőkkel is. Ahhoz ugyanis nem fér kétség, hogy 1919 áprilisában Matija Slavič, a jugoszláv küldöttség Muravidékért felelős szakértője adatai és elképzelései alapján dolgozta ki Douglas W. Johnson a Muravidék délszláv államhoz kerülésére vonatkozó javaslatát, valamint részben az új tájegység határait. Ezt írásaiban ő maga is megerősítette.[80]

Nem árt felidézni, hogy a Ljutomer környékén tartózkodó és a Muravidéknek a délszláv államhoz csatolását szorgalmazó, úgynevezett muravidéki légióba tömörülő csoport május első felében „fel akarta szabadítani a Muravidéket", mivel a békekonferenciáról elvárásaikkal ellentétes hírek érkeztek. A szervezkedés idején azonban – május 12-től 14-ig – egy antantküldöttség tartózkodott a környéken, Gaston Reverdy francia őrnagy vezetésével, akinek az volt a küldetése, hogy meggyőződjön a tényleges körülményekről a Mura mentén. Tárgyaltak a „légió" képviselőivel is. A Muravidék tervezett megszállásával kapcsolatban az volt Reverdy véleménye, hogy a támadással csak megnehezítenék a délszláv állam követelését kielégíteni szándékozó nagyhatalmi döntést. Reverdy álláspontjától a katonai beavatkozásra készülők nem voltak elragadtatva, ennek ellenére részben feloszlatták a „légiót", a csoport egy része pedig a Muraközbe vonult vissza. Reverdy őrnagy megígérte nekik, hogy Párizsba visszatérve felkeresi Tardieu-t, a Területi Bizottság elnökét, aki feltehetően személyes barátja volt, és meggyőzi arról, hogy az általa vezetett bizottság még egyszer tárgyaljon a muravidéki kérdésről, és kedvező javaslatot formáljon a döntéshozó testület részére.[81] Matija Slavič szerint Reverdy teljesítette ígéretét, mert párizsi beszámolójában a jugoszlávokat méltatta, és igényeiket támogatta.[82]

[79] Slavič: *Naše Prekmurje,* 90.
[80] Uo. 48–49.
[81] Jerič: *Moji spomini,* 84–86.
[82] Slavič: *Naše Prekmurje,* 90–92.

Döntés(ek) a tájegység végleges hovatartozásáról és megszállásáról

A szlovén elvárások és a jugoszláv békeküldöttség szempontjából kedvezőtlen 1919. május 12-i döntés után az Szerb–Horvát–Szlovén Királyság képviselői nem adták fel a Muravidék megszerzésének tervét. Tardieu-nek az az állítása, hogy nagyhatalmi körökben a negatív döntés ellenére rokonszenves volt a javaslat, fontos motiváló erő lehetett a szlovén szakértők és Žolger főképviselő számára. Úgyszintén fontos kezdeményezés volt, hogy a jugoszláv küldöttségben a stájer határszakasszal foglalkozó szakértő, Franc Kovačič a békeküldöttség néprajzi-történelmi szekciójának 1919. május 16-i ülésén külön megkérte e testület valamennyi tagját, hogy „a barátokkal folytatott magánbeszélgetések során is minden erejükkel azon legyenek, hogy a veszélyben lévő szlovén vidékek érdekében tegyenek meg mindent".[83] A befolyásos jugoszláv bizottsági tagok és a szakértők a következő napokban a nagyhatalmak képviselőinél minden lehetséges kapcsolatot bevetettek követeléseik érvényesítése érdekében. Mivel a szlovén nemzeti határok szempontjából a helyzet nagyon kedvezőtlen volt, ugyanis az olaszokkal és az osztrákokkal szemben jelentős veszteségek mutatkoztak, ezért a Mura mente megszerzése jugoszláv, illetve szlovén szempontból fontosabbá vált. Eduard Beneš, akkori cseh külügyminiszter, akinek segítségét a szlovén bizottsági tagok külön kérték, személyesen járt közben Tardieu-nél, a Területi Bizottság elnökénél és Lansingnál, a Wilsont helyettesítő amerikai külügyi titkárnál, valamint a japán képviselőkkel is beszélt. Beneš akkori agilitása összefüggött azzal, hogy a csehek akkor még teljesen nem mondtak le a csehszlovák–délszláv összekötő korridor létrejöttéről, melynek a Muravidék is alkotórésze lett volna. Tekintettel arra, hogy a brit képviselők támogatásában sem lehettek biztosak, Smodlaka horvát bizottsági képviselő velük folytatott tárgyalásokat.[84]

Trumbić horvát főképviselő hagyatéka és az angol küldöttség feldolgozott forrásai alapján ismert, hogy 1919. május 16-án két levél érkezett Clemenceau címére, melyek közül az egyik a Muravidéket is érintette. Az utóbbiban a Muravidék vonatkozásában a jugoszlávok a következő határvonalat kérték: „Rába–Szentgotthárd–Farkasfa–Őriszentpéter–Kerka–Mura".[85] Ez a határvonal-javaslat nem a Johnson május elejei kiegészített tervével egyezett meg, hanem nagymértékben követte Slavič első, még a jugoszláv békeküldöttség Párizsba utazása előtti követelését.

A különböző jellegű tárgyalások és lobbizás keretében fontos fejlemény volt, hogy Tardieu 1919. május 17-én azt javasolta Trumbićnak, hogy a Muravidék és Karintia tekintetében kérjenek újabb meghallgatást a Tízek Tanácsánál, mert e két terület esetében van esély bizonyos engedményekre. Clemenceau egy nappal később, május 18-án fogadta is a jugoszláv delegációt. A találkozón a délszláv képviselők ismételten kérték a Muravidéket is, valamint annak a lehetőségét, hogy a Területi Bizottság előtt újra kifejthessék álláspontjukat a követelt területek megszerzésének létjogosultságáról. Clemenceau álláspontja jugoszláv szempontból kedvező volt, ezért a Területi Bizottság visszatérhetett a Mura-

[83] Papp: A párizsi békekonferencia délszláv krónikája, 146.
[84] Slavič: *Naše Prekmurje,* 215.
[85] Arday: Dokumentumok a jugoszláv–magyar határ kialakulásáról, 327–328.

vidék hovatartozásának a tárgyalására. A következő napon, május 19-én Tardieu jelezte a jugoszláv küldöttség főképviselőinek, hogy május 20-án a Területi Bizottság ülésén kifejthetik a véleményüket a Muravidék követeléséről. Emellett a francia politikus azt is megjegyezte, hogy a jugoszlávok szempontjából érthetetlen volna a magyar bolsevikok javára elveszíteni százezer szlovént, ami bizonyítja Tardieu határozott kiállását a Muravidék Szerb–Horvát–Szlovén Királysághoz kerülése mellett.[86]

A Területi Bizottság 1919. május 20-i ülésére meghívást kaptak a jugoszláv küldöttség főképviselői és néhány befolyásos küldöttségi tag (Pešić tábornok, Cvijić, a jugoszláv küldöttség néprajzi szekciójának elnöke és Bogumil Vošnjak, a küldöttség főtitkára). Az ülésen Žolger szlovén főképviselő ismertette a Karintiára és a Muravidékre vonatkozó jugoszláv igényt, ami megegyezett Johnson javaslatával. A követelt határvonal menete a következő volt: Károlyfától az osztrák–jugoszláv–magyar hármas határig, onnan – a 400 magassági foktól a 413, majd 381, továbbá 404, 365, 313 magassági fokok mentén Budincig, onnan a 319 és 291 magassági fokokon át Őrihodosig, illetve a 228-as fokig Kapornaknál, továbbá 320 és 255 magassági fokok mentén Kisszerdahelyig, onnan a 295, 271, 259, 215, 209, 202 fokokat összekötő vonalon dél felé Zsitkócig, illetve Bödeházáig, onnan a 187 és 334 magassági fokok közötti vonal mentén a Botos-dűlőig, végül a Lendva-hegy gerincén át, a 228 és 265 magassági fokok mentén a Lendva folyó torkolatáig a Murába.[87]

Žolger főképviselő indoklásának írásban rögzített szövegében, melyet a békekonferencián közreműködő szakemberek kézhez kaptak, a következő, több esetben részrehajló, néhol valótlan és téves információkat tartalmazó, alapjában véve jugoszláv érdekorientált tartalom szerepelt:

> „Azért nevezik Murántúlnak, mert a Mura folyó másik, túlsó oldalán van. A magyarok Tótságnak nevezik, tehát a szlávok földjének.
>
> 1. A Mura nem képez határt, mert mindig változtatja a medrét, emellett a stájervidékieknek és a muravidékieknek kölcsönösen mindkét oldalon van földtulajdonuk.
> 2. Néprajzi ok: egyházi statisztika szerint 89 ezer szlovén, 19 ezer magyar és 7 ezer német – összesen 115 ezer személyről van szó; az állami statisztika szerint 72 ezer szlovén, 33 ezer magyar és 10 ezer német – úgyszintén 115 ezer fő.
>
> Zömében földműves lakosságról van szó, ott volt a szlovén egyházi irodalom és az ószláv irodalom bölcsője. Cirill és Metód ott prédikáltak Kocelj és Pribina fejedelmek idején. A muravidéki szlovének megőrizték irodalmi egységüket a szlovén nemzeti közösség többi régiójával. A területen 19 római katolikus és 8 evangélikus plébánia, azaz egyházközség működik.

[86] Andrej Rahten: Wilsonova srečanja in razhajanja s Slovenci. In: *Velikih pet in nastanek Kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev/Les Cinq Grands et la création du Royaume des Serbes, Croates et Slovènes.* Ljubljana, 2011. (Studia diplomatica Slovenica Fontes 2) 207.

[87] Ehrlich: Pariška mirovna konferenca in Slovenci, 153.; Slavič: *Naše Prekmurje,* 90.

3. A muravidéki szlovének gazdasági tekintetben Stájerország felé gravitálnak; a Magyarország irányába kiépült közlekedési hálózat valójában a tájegység gazdasági fejlődését akadályozta. A Mura folyó szabályozására szükség lesz, amire csak akkor kerülhet sor, ha a folyó mindkét partja egy országhoz tartozik.
   A magyarok nyugati irányban megakadályoztak minden közlekedést. Egy híd sem állt rendelkezésre, a magyar vasúti közlekedés pedig csak Muraszombatig és Alsólendváig terjedt. A Radkersburg (Regede)–Muraszombat vasútvonal nem készült el, ami mindössze 10 kilométert jelent; akkor a teljes forgalom Stájerország felé irányulna. A közlekedési hálózat hiányossága ellenére a muravidéki gazdák az eladásra szánt állatállomány 40%-át Regedén és Ljutomerban adják el. Hasonló mondható el a gabonaértékesítésről is, mert az említett két városban nagy malmokkal rendelkeznek. Használati cikkeik jelentős részét is ezekben a városokban vásárolják.
4. A muravidéki lakosság akaratát kifejező események:
   – a wilsoni elvek alapján 1918. október 20-án Jugoszlávia mellett foglaltak állást;
   – Ljutomerban 1918. november 3-án és Regedében december 26-án Sándor jugoszláv uralkodót éltették;
   – 1919. január 17-én Belatincon tiltakoztak Obál kormánybiztos ellen, akit a tiltakozó hölgyek elkergettek;
   – 1919. január 19-én Szentbenedeken a lakosság egyértelműen Magyarország ellenében foglalt állást;

Mivel a magyarok szlovén autonómiát kívántak biztosítani, ezzel a tájegység egységes voltát elismerték.

Mindez után érthetetlen, hogy a szlovén nemzet miért veszítené el százezer tagját, mellesleg a magyar bolsevikok javára.

A kedvezőtlen döntés esetében a szlovéneket az a veszély fenyegeti, hogy négy állam között lesznek felosztva."[88]

A túlzásokat is tartalmazó állításokat (például a lakosság akaratát kifejező események esetében) senki sem cáfolta meg, mivel az ülésen jelen lévők nem ismerték a tényleges Mura menti helyzetet. Andrej Rahten szlovén történész kulcsfontosságúnak nevezte Žolger idézett megnyilvánulását, hangsúlyozva, hogy az politikai beszéd volt, számos szakmai szempont magyarázatával, mivel a szakértők erőfeszítései a jugoszláv ügyre nézve kedvező döntés megszületéséhez már nem voltak elegendőek.[89]

A Muravidék jövője kapcsán egyik sorsdöntő napon, 1919. május 20-án a Tardieu vezette Területi Bizottság – formabontó módon (a bizottság ugyanis nem szokott visszatérni a már meghozott döntések tartalmához) – ismételten tárgyalt a Muravidék hovatartozásáról, és az olaszok tiltakozása ellenére támogató álláspontra helyezkedett Johnson javaslatát illetően. Másnap, május 21-én az említett bizottság ülésén, melyen Henri Le Rond

[88] Ehrlich: Pariška mirovna konferenca in Slovenci, 394–395.
[89] Rahten: Wilsonova srečanja in razhajanja s Slovenci, 521–523.

tábornok elnökölt, a Muravidékre vonatkozó álláspontot egyhangúlag megerősítették.[90] Így a javaslat ismét a Legfelsőbb Tanács elé került, azonban – a korábbi alkalommal szemben – a javaslattételre illetékes bizottság támogató álláspontjával a jugoszlávok javára.[91] Harold W. V. Temperley, az egyik jelentősebb brit képviselő a békekonferencián 1919. május 18-i írásában azt írta, hogy a jugoszlávok a döntések szempontjából nagy szívességet tettek az amerikaiaknak (akiknek a szava meghatározó volt), mert a karintiai népszavazás egyeztetése során engedményeket tettek és kompromisszumokat kötöttek, amiért – egyebek mellett – a Muravidéket illetően jugoszláv oldalra billent a mérleg nyelve. Temperley és az angol küldöttség többsége ezt „szívből támogatták."[92]

A jugoszláv küldöttség 1919. május 24-i egyeztető ülésén annak vezetője, Nikola Pašić kijelentette, hogy mivel a Területi Bizottság azt javasolta, hogy a Muravidéket csatolják a Szerb–Horvát–Szlovén Királysághoz, a Legfelsőbb Tanács is úgy fog dönteni.[93] Nagy meglepetésre azonban a következő napokban nyilvánosságra kerülő döntések és határjavaslatok, melyek főképpen az osztrák határszakaszokra vonatkoztak, a Muravidéket Magyarország részeként tüntették fel. Ezt követően a jugoszláv küldöttség képviselői tiltakoztak a Területi Bizottság Muravidékre vonatkozó határozatának a mellőzése miatt, amire az volt a békekonferencia illetékeseinek a válasza, hogy majd a magyar határok meghatározásakor kerül sor annak a kinyilvánítására és a határvonal pontos ismertetésére. Tardieu is nyugtatta a jugoszláv küldöttséget, hogy a Területi Bizottság által elfogadott, a Muravidék hovatartozására és határára vonatkozó javaslat nem fog változni. A szlovén képviselők körében azért volt nagy a félelem, mert a Legfelsőbb Tanács még nem döntött a Területi Bizottság javaslatáról.[94]

A Legfelsőbb Tanács döntése a Muravidék hovatartozásáról, amit a testület a Magyarországra vonatkozó többi határszakasz jelentős részének a meghatározásával együtt véglegesített, eléggé elhúzódott. Ennek több külső, az említett tájegységtől független oka volt, melyekre ezúttal nem térünk ki.[95] A kialakult bizonytalansággal függött össze, hogy egy rangos szlovén küldöttség, melynek tagjai voltak – többek között – Janko Brejc, a szlovén tartományi kormány elnöke és Anton Bonaventura Jeglič, ljubljanai megyés püspök, 1919 májusának utolsó napjaiban Párizsba utazott, ahol több nyilvános és négyszemközti tárgyaláson vettek részt. A küldöttséget 1919. június 5-én Wilson amerikai elnök is fogadta, akivel a szlovén vezetők elsősorban a tervezett karintiai népszavazásról tárgyaltak. Mivel a tárgyalás keretében a rögtönzött osztrák és olasz javaslat alapján bejelentett stájerországi népszavazás terve – főképpen Tardieu politikai manővere révén – meghiúsult (csak mellékesen jegyezzük meg, hogy osztrák siker esetén a jugoszláv–osztrák határ visszakerült volna a Drávára), a Muravidék tényleges és végérvényes jugoszláv megszerzése előtt elhárulni látszott még egy akadály. A Területi Bizottság továbbra is Johnson módosított tervét támogatta, amelynek jugoszláv szempontból annyi „szépséghibája"

[90] Lipušček: *Prekmurje v vrtincu pariške mirovne konference,* 113.
[91] Uo. 73.
[92] Uo. 113.
[93] Mitrović: *Razgraničenje Jugoslavije sa Madžarskom i Rumunijom,* 145–146.
[94] Ehrlich: Pariška mirovna konferenca in Slovenci, 152.
[95] Uo. 111–140.

volt, hogy a Rába menti, többségében szlovének lakta falvakat nem említette a délszláv királyságnak ítélt települések között.[96]

A Területi Bizottság Muravidékre vonatkozó határozatának elfogadása után a régió hovatartozása szempontjából a jugoszlávok malmára hajtotta a vizet a Magyarországi Tanácsköztársaság és a Tkálecz Vilmos-féle, Mura Köztársaság néven ismert kérészállam összefüggését és konfliktusát képező bonyodalom,[97] valamint az ahhoz párosuló tájékozatlanság. A legfelsőbb jugoszláv szervek amúgy sem voltak teljesen tisztában a Mura menti fejleményekkel, amit tovább homályosított az éppen akkor szorgalmazott stájerországi esetleges népszavazás híre, valamint a Mura Köztársaság feltételezett ausztriai megsegítésének a lakosság körében felmerülő elképzelése. Erre utal a Szerb–Horvát–Szlovén Királyság külügyminisztériuma által 1919. június 1-én a békekonferencián részt vevő jugoszláv küldöttségnek közvetített levél, amely a tájegység jugoszláv megszállását szorgalmazta a Ljutomer környékén készülődő, úgynevezett muravidéki légióval. Szövege a következő volt:

> „A tegnapi napon a német és osztrák csapatok elfoglalták a magyaroktól az egész Murán túli területet. Katonai nyomással kényszerítenek 20 000 muravidéki szlovént arra, hogy népszavazáson döntsenek Német-Ausztriához való csatlakozásukról. Tiltakozunk amiatt, hogy az Antant lehetővé teszi a legyőzött Ausztriának, hogy kompakt jugoszláv területeket foglalhat el. Követeljük a Muravidék okkupációját és egyesítését Jugoszláviával. Az Önkéntes Légió."[98]

A szerző(k) nem volt(ak) teljesen tisztában a Tkálecz Vilmos előidézte helyzettel, azonban a Muravidék megszerzése érdekében szerették volna minél hamarabb kieszközölni a régió jugoszláv megszállását. A félreértések a szlovén tartományi kormány részéről a jugoszláv külügyminisztériumnak, majd általa a Párizsban tartózkodó jugoszláv küldöttségnek küldött június 2-i közlésből is kicsengenek. Jakob Sagadin ljutomeri csendőrkapitány – tévesen – azt közölte, hogy május 30-án az osztrákok elfoglalták Muraszombatot, valamint beszámolt a Tkálecz által küldött, a jugoszlávokhoz folyamodó delegáció segítségkéréséről, amely arra irányult, hogy a Szerb–Horvát–Szlovén Királyság katonasága ne támadja hátba a Mura Köztársaságot. Az utóbbi állítás igaz volt, mert a Tkálecz által küldött Vincenc Šeruga és még egy személy tényleg a jugoszláv parancsnoknál járt.[99] Utólag tisztázódott a helyzet, miután a belgrádi külügyminisztérium – a jugoszláv hadsereg 1919. június 7-i közleményére hivatkozva – a békekonferencián részt vevő küldöttség felé június 11-i levelében cáfolta, hogy az osztrákok komolyabb kapcsolatban lettek volna Tkálecz Vilmossal

[96] Slavič: *Naše Prekmurje,* 215–216.

[97] Erről lásd Göncz László: „Kalandor vállalkozás" a Mura mentén. In: *Kérészállamok. Átmeneti államalakulatok a történelmi Magyarország területén (1918–1921).* Szerk. Szeghy-Gayer Veronika – Zahorán Csaba. Ludovika Egyetemi Kiadó, Bp., 2022. 309–337.

[98] SRB-AJ F 336-f. 18. d. 1346/2. sz. A jugoszláv békeküldöttséghez 1919. június 1-én érkezett, a belgrádi külügyminisztérium által közvetített, az ún. muravidéki légió részéről a muraközi Stridóból küldött levél.

[99] SLO-SI PAM 1692. TE 3. 107. d. 1. sz. 12–19. Vincenc Šeruga 1924. május 1-i visszaemlékezése.

és a Mura Köztársasággal összefüggő eseményekkel, valamint azt is közölték, hogy téves volt a híresztelés, hogy a Muravidék egyesült volna Ausztriával.[100]

Ha a Mura Köztársaság kikiáltása nem is befolyásolta közvetlenül a Muravidékre vonatkozó döntést, az eseménnyel kapcsolatos ellentmondásos információk és bizonytalanság mindenképpen hathattak egyes szakértőkre.[101] A Területi Bizottságnak a Muravidékre vonatkozó, 1919. május 20-i határozata után a jugoszláv küldöttség szlovén képviselői és szakértői hivatalosan követelték a Johnson-féle terv szerint megszerzett területen kívül maradt Rába menti szlovén falvak Jugoszláviához csatolását, ahol – számításaik szerint – hatezer szlovén nemzetiségű személy élt. E követelés nyilvános megfogalmazásában szerepe volt annak, hogy a békekonferencián tevékenykedő több képviselőben ismételten fölvillant az esetleges csehszlovák–délszláv korridor gondolata; amit aztán hamar, immár végérvényesen elvetettek. Slavič szerint Tardieu és a francia képviselők részéről érződött támogatási szándék a Rába menti falvak Jugoszláviához csatolását illetően, az amerikaiak azonban – Johnsonnal az élen – nem álltak kötélnek. Johnson fő ellenérve az volt, hogy a Rába menti falvak népessége a Rába völgye felé gravitál, a tőlük délre fekvő muravidéki szlovén falvakkal pedig kevésbé intenzívek a gazdasági kapcsolataik. Emellett Johnson azt is hangoztatta, hogy a Muravidékre vonatkozó, május 20-án elfogadott határozat értelmében a jugoszlávok, illetve szlovének „amúgy is kaptak néhány magyart az új határ mentén, ami kárpótlás a Rába-vidéki szlovénekért".[102]

A jugoszláv küldöttség szerette volna, ha a Legfelsőbb Tanács döntése a Muravidékről mihamarabb megszületik, és megerősíti a Területi Bizottság határozatát. A Szerb–Horvát–Szlovén Királyság belgrádi vezetői, a szlovén tartományi kormány, valamint az érintett terület szlovén érzelmű lakossága – amint korábban utaltunk rá – azért is nagyon várt erre, mert Tkálecz Vilmos kérészállamának felszámolása után Muraszombat környékén a Tanácsköztársaság újonnan felállított szervei durvább módon gyakorolták a hatalmat.[103] A Muravidéken kialakult helyzet a jugoszláv félnek semmiképpen nem kedvezett. A Szerb–Horvát–Szlovén Királyság békeküldöttségének katonai missziója 1919. június 17-én bizalmas levelet intézett Nikola Pašićhoz, a küldöttség vezetőjéhez, melyben beszámoltak a jugoszláv katonai vezérkar aznap érkezett táviratáról. A vezérkar jelezte, hogy „a bolsevik erők a Murán túli területeken nagymértékben megerősödtek". Nemcsak a Muravidék még hivatalosan bizonytalan státusa miatt aggódtak, hanem olyan lehetőségre is utaltak, hogy a magyar Vörös Hadsereg alakulatai a Muraközbe is betörhetnek, mivel – a jugoszláv katonai vezetés szerint – a fegyverszünet alapján a Drávát tekintették demarkációs vonalnak. Felfigyeltek magyar csapatösszevonásra más frontvonalakon is, és úgy vélték, hogy „a magyar–szovjet egységeknek jobb volt a szervezettsége és magasabb

[100] SRB-AJ F 336-f. 18. d. 2268. sz. A belgrádi külügyminisztérium 1919. június 11-i levele a jugoszláv békeküldöttséghez.

[101] Lipušček: *Prekmurje v vrtincu pariške mirovne konference,* 105.

[102] Slavič: *Naše Prekmurje,* 215–217.

[103] SLO-SI PAM 1692. TE 3. 107. d. 1. sz. 19–25. Vincenc Šeruga 1924. május 1-i visszaemlékezése; Slavič: *Naše Prekmurje,* 43.

volt a fegyelme".[104] Mivel akkor még a Tanácsköztársaság sorsa kérdéses volt, a jugoszláv katonai vezetés attól tarthatott, hogy amennyiben a Mura mentén a magyar Vörös Hadsereg megszilárdulna, az gondot jelenthetne a Muravidék feltételezett jugoszláv megszállásánál.

A jugoszláv békeküldöttség 1919. július 3-án a Szerb–Horvát–Szlovén Királyság és Magyarország között fennálló viszony tisztázása céljából jegyzékben kérte a két állam közötti leendő határ muravidéki szakaszának a békekonferencia által támogatott végleges verzióját. A békekonferencia titkársága azonban, amint a július 6-i válaszukból kiderül, akkor nem teljesítette a kérelmüket. Arról tájékoztatták a jugoszláv delegációt, hogy nem lehetséges közölni a muravidéki terület határait, mert arról még nem született semmilyen végleges döntés (a Területi Bizottság határozata formálisan javaslatnak minősült).[105]

Az Ötök Tanácsa (Legfelsőbb Tanács) végül 1919. július 9-én fogadta el a Tardieu vezette Területi Bizottság Johnson tervére alapozott javaslatát, és ezzel eldőlt a Mura mente állami hovatartozásának kérdése. A tanács az említett napon tárgyalt napirendi pontok közül a Muravidékre vonatkozó kérdésről döntött a legkorábban. Az új államhatár alakulását illetően a beterjesztett bizottsági javaslaton, melyet az angol A. V. A. Leeper látott el a kézjegyével, nem változtatott. A békekonferencia által elfogadott ideiglenes határvonal délről északi irányba haladva a következőképpen alakult (a határozat kizárólag a kijelölt ideiglenes határvonal menti településeket említette): A Lendva-víz (folyó, illetve patak) torkolatánál meghatározott 265-ös ponttól északnyugat irányában a Nemesnéptől 3 km-re nyugatra megállapított 209-es pontig úgy, hogy Pince, Csente, Hídvég, Göntérháza, Zsitkóc és Kebeleszentmárton a délszláv államhoz, Lendvaújfalu, Dedes, Gáborjánháza, Bödeháza és Lendvajakabfa pedig Magyarországhoz kerülnek. Onnan, tovább északnyugati irányban, a 295-ös pontig vonul a határ, körülbelül azon a dombvonulaton, melyet északról a Nemesnépi-patak, délről pedig a Kebelei-patak körvonalaz. Majd észak irányában a Szentgotthárdtól mintegy 10 km-re délre lévő 313-os pontig folytatódik, átszelve a 291-es és a 319-es pontok közötti területet úgy, hogy Jugoszláviához kerül Kisszerdahely, Domonkosfa, Kapornak, Domafölde a vasútállomással és Nagydolány, míg Szomorócz és Kotormány magyar fennhatóság alatt maradnak. A 313-as ponttól a határ nyugati irányban húzódik a 371-es pontig azon a dombvonulaton, amely a Mura és Rába folyók vízválasztóját képezi. Onnan északnyugati, majd déli irányban halad tovább a 400-as pontig, követve az egykori (Monarchián belüli) osztrák–magyar határvonalat. Azon a napon, július 9-én, az említett testület Clemenceau (francia), Lansing (Amerikai Egyesült Államok), Balfour (angol), Crespi (olasz) és Matsui (japán) összetételben hozta meg döntéseit.

A beterjesztett javaslatról a Legfelsőbb Tanács tagjai érdemben nem tárgyaltak (csak határoztak), azonban éppen a Muravidék ügye miatt a tanácskozásra a magyar–jugoszláv és a magyar–román határszakaszok meghatározásáért felelős Területi Bizottság tagjai is hivatalosak voltak. Közülük a Muravidékre vonatkozó napirendi pont tárgyalásánál jelen

[104] SRB-AJ F 336-f. 18. d. 2237. sz. A jugoszláv békeküldöttség katonai missziójának 1919. június 17-i bizalmas levele az említett bizottság elnökéhez, Pašićhoz.

[105] SRB-AJ F 336-f. 15. d. 5084. sz. N2663. A jugoszláv békeküldöttség és a békekonferencia titkárságának levelezése 1919. június 3-a és 6-a között.

volt a francia André Tardieu, a testület elnöke, a britek részéről Harold Nicolson és Leeper, valamint az olasz Luigi Vanutelli-Rey. A Muravidék hovatartozására vonatkozó döntés formális véglegesítése egy szűk esztendővel később, az 1920. június 4-i békeszerződés aláírásával történt meg, a végleges határvonalat pedig a tevékenységét 1921 őszén megkezdő magyar–jugoszláv határmegállapító bizottság rögzítette.[106]

A Legfelsőbb Tanács 1919. július 9-i döntése után – de még a Mura menti terület délszláv megszállásának engedélyezése előtt – a jugoszláv küldöttség szlovén főképviselője, Žolger és Slavič szakértő 1919. július 11-én újabb kísérletet tettek a Rába menti, szlovének lakta 8-9 falu megszerzésére, mivel azokat a Johnson-javaslat nem tartalmazta. A Területi Bizottság július 22-i ülésén a franciák támogatták a szlovén követelést, a britek és az amerikaiak azonban, amint korábban már utaltunk rá, nem, így a javaslat a bizottság támogatása nélkül került a Legfelsőbb Tanács elé.[107] Közben, július 12-én a jugoszláv küldöttség engedélyt kért Clemenceau-tól a délszláv államnak ítélt Muravidék területének a megszállására. Ezt a javaslatot is a Legfelsőbb Tanács elé terjesztették 1919. július 16-án.[108] A jugoszláv békeküldöttség szlovén csoportja azzal érvelt a megszállás engedélyezése mellett, hogy az érintett lakosság sokat szenved a Tanácsköztársaság kommunista terrorja miatt.

1919. július 11-re a Legfelsőbb Tanács ismételten tanácskozást rendelt el a Magyarország elleni, már a Tanácsköztársaság kezdetétől tervezett katonai beavatkozásról. A hadműveletben való részvételhez akkor már a Szerb–Horvát–Szlovén Királyság is hozzájárult.[109] Ezzel összefüggésben Protić jugoszláv miniszterelnök július 17-én rejtjelezett táviratot intézett Pašićhoz, a jugoszláv békeküldöttség vezetőjéhez, hogy – noha a jugoszláv vezérkar a Párizsban tevékenykedő Pešić tábornokon keresztül már azt jelezte – a jugoszlávok által igényelt magyar–jugoszláv határkiigazítások szükségességét a Magyarország ellen folytatandó katonai expedíció kapcsán is vessék fel. Protić azt is indítványozta, hogy Pašić járjon el annak érdekében is, hogy nyilvános vagy hallgatólagos beleegyezés útján tegyék lehetővé nekik a Muravidék tényleges elfoglalását.[110] Protič még egy bizalmas levelét juttatta el 1919. július 29-én a belgrádi külügyminisztérium Párizsba, melyben jelezték a félelmet, hogy a beérett búza Budapestre kerül. Ezért utasította a békekonferencián tevékenykedő küldöttséget, hogy emeljenek panaszt és követeljék, hogy a tájegységet egy héten belül elfoglalhassák, és a búzaállományt megszerezhessék.[111] Pašić szavai alapján arra lehet következtetni, hogy ő akkor már tudott a megszállás engedélyezésére vonatkozó döntés előkészületeiről, ugyanis a Területi Bizottság a július 16-i, a Mura-

[106] Mitrović: *Razgraničenje Jugoslavije sa Madžarskom i Rumunijom,* 174–175.; Slavič: *Naše Prekmurje,* 50.

[107] Lipušček: *Prekmurje v vrtincu pariške mirovne konference,* 121.

[108] SRB-AJ. F 336-f. 15. d. 5084. sz. N2596. A jugoszláv küldöttség 1919. július 12-i kérelme a békekonferencia elnökéhez.

[109] SRB-AJ F 336-f. 15. d. 5084. sz. N50–51. Nikola Pašić küldöttségvezető és a belgrádi jugoszláv kormány közötti, bizalmasan kezelt kommunikáció Magyarország tervezett megszállásáról.

[110] SRB-AJ F 336-f. 16. d. 3255. sz. Protić jugoszláv miniszterelnök 1919. július 17-i rejtjelezett távirata Nikola Pašićnak, a délszláv békeküldöttség vezetőjének.

[111] SRB-AJ F 336-f. 18. d. 2875. sz. Pašić 1919. július 30-ai értesítése a belgrádi kormánynak.

vidékre vonatkozó jugoszláv megszállási kérelmet tíz nappal később, július 26-án megtárgyalta és támogatta, valamint a Legfelsőbb Tanács részére a javaslatot elkészítette.[112]

A nagyhatalmak küldöttségeinek a vezetői 1919. augusztus 1-én tárgyalták a Szerb–Horvát–Szlovén Királyság követelését a Rába menti szlovén falvak megszerzése és a Magyarországtól elcsatolandó Muravidék megszállása ügyében. Mivel a Területi Bizottságnak az volt a véleménye, hogy az említett Rába menti falvak Jugoszláviához csatolása indokolatlan lenne, mert Szentgotthárd környékén Magyarország már nagy területet veszített Ausztriával szemben, ezért újabb veszteséget a magyar állam kárára ott szükségtelen okozni. A velősebb érv azonban az volt, hogy bár jelentős szlovén közösség élt azon a területen, gazdasági szempontból ők az említett bizottság szerint északra, a tágabb Rába völgye felé gravitáltak.[113] Az említett szempontok alapján a Legfelsőbb Tanács a Rába menti szlovének lakta falvak délszláv államhoz csatolását elvetette.[114]

A másik döntés azonban a jugoszláv állam szempontjából pozitív volt, ugyanis engedélyezték a Muravidék megszállását a július 9-én elfogadott ideiglenes határvonal (demarkációs vonal) szerint. A Legfelsőbb Tanács ülésén a jugoszláv megszállás indokoltságát maga Tardieu ismertette.[115] A döntésről a jugoszláv küldöttség hivatalosan a következő napon, augusztus 2-án értesült, amikor a békekonferencia vezetősége jegyzékében közölte a Mura és Dráva menti ideiglenes határszakaszt is, ami ezáltal – a békeszerződés aláírásáig – teljes körű érvényt kapott. Pašićék a jegyzékre válaszoltak, valamint – informálisan – értesítették róla a jugoszláv kormányt.[116] A Szerb–Horvát–Szlovén Királyság kormánya ezt követően azonnal kiadta a parancsot a Muravidék elfoglalására, amiről augusztus 8-án értesítették a Párizsban tartózkodó jugoszláv küldöttséget.[117]

Ezt megelőzően, 1919. augusztus 5-én a jugoszláv külügyminisztérium közvetítette Párizsba a békeküldöttségnek a szlovén tartományi kormány egy nappal korábban, augusztus 4-én írott levelét, melyben – mivel feltehetően még nem rendelkeztek egyértelmű információval a Muravidék megszállásának körülményeiről – a Muravidék magyar kifosztásáról számoltak be. A Janko Brejc tartományi kormányfő által jegyzett levélben, Klekl Józseftől származó információkra hivatkozva közölték, hogy a Muravidéken elkezdődött a rekvirálás. Azt írták, hogy „marhák százait viszik el a parasztoktól, a gabonát a cséplőgépektől szállítják el, valamint ruhákat koboznak el, emellett a Vörös Gárdába is toboroznak". A tartományi kormány azt kérte a központi kormánytól, hogy az antant segítségével „állítsák meg a Muravidék égbekiáltó fosztogatását és igyekezzenek mielőbb

[112] Mitrović: *Razgraničenje Jugoslavije sa Madžarskom i Rumunijom,* 177.
[113] Uo. 175–176.
[114] Lipušček: *Prekmurje v vrtincu pariške mirovne konference,* 121.
[115] Mitrović: *Razgraničenje Jugoslavije sa Madžarskom i Rumunijom,*177.
[116] SRB-AJ F 336-f. 15. d. N2596/63. A békekonferencia titkárságának 1919. augusztus 2-i értesítése a Muravidék hovatartozására vonatkozó döntésről.
[117] SRB-AJ F 336-f. 18. d. 3045. sz. A jugoszláv kormány 1919. augusztus 8-i, a Muravidék megszállását bejelentő levele a békekonferencián tevékenykedő békeküldöttségnek.

elfoglalni a területet, mert az ellenkező esetben Jugoszlávia a gabonamezők helyett gazdasági romokat talál csupán".[118]

A Szerb–Horvát–Szlovén Királyság Párizsban tevékenykedő katonai missziója 1919. augusztus 11-én értesítette Nikola Pašićot, a jugoszláv küldöttség vezetőjét a belgrádi vezérkar által küldött táviratról, melynek tartalma szerint a Muravidék megszállását rövid időn belül (néhány nap múlva) be kívánják fejezni. Az okkupáció sikeressége érdekében a vezérkar arra kérte a békeküldöttséget, hogy tegyenek lépéseket a békekonferencia elnökénél, hogy az illetékes antanttábornokok értesítsék a magyar kormányt a tájegység megszállásáról, nehogy a magyarok akadályokat gördítsenek a bevonuló katonai alakulatok elé.[119] Hogy az értesítés miként és milyen formában történt meg, arra vonatkozóan merülnek fel kérdések, azonban annak részleteivel itt nem foglalkozunk. Azt azonban jelezzük, hogy a jugoszláv katonai és polgári szervektől származó különböző iratok még több héttel, sőt hónappal a Muravidék jugoszláv megszállása után is utaltak arra, hogy sem a Budapesten tartózkodó antant katonai misszió, sem a hivatalos magyar állami és katonai szervek nem kaptak teljes körű és egyértelmű információt a Muravidék jugoszláv megszállására vonatkozó döntésről. Szerintük arra csak 1919. november elején került sor.[120]

Zárszó helyett Andrej Rahten szlovén történész összefoglalóját említjük a Muravidék állami hovatartozását illetően. Rahten az erre vonatkozó, a párizsi békekonferencián meghozott döntést „a tárgyalások kezdetén alapvetően nem várt határozatnak" minősítette, ami a szlovén nemzeti terület nyugati részének Olaszországhoz, Karintia jelentős részének Ausztriához kerülése után és Maribor elfoglalása mellett „egy kis optimizmust lehelt a szlovén politikai légkörbe".[121] Emellett azt is kifejtette, hogy a győztes államokat, azaz a nagyhatalmakat a párizsi békekonferencián leginkább a saját parciális ambícióik érdekelték, a szlovén nemzettest szétdarabolása különösképpen nem. Ezt arra alapozva állította, hogy a szlovén nemzetnek közel egyharmada a Szerb–Horvát–Szlovén Királyság területén kívül maradt,[122] ami – ezt már e tanulmány szerzője teszi hozzá – hasonló arány volt, mint a magyar nemzeti veszteség.

[118] SRB-AJ F 336-f. 18. d. 3117. sz. A jugoszláv kormány 1919. augusztus 5-i levele a Párizsban tartózkodó békeküldöttséghez, melyben az utóbbit tájékoztatták a tartományi kormány Muravidékre vonatkozó kéréséről; Hornyák: A Szerb–Horvát–Szlovén Királyság és a trianoni békeszerződés, 147.

[119] SRB-AJ F 336-f. 18. d. 3151. sz. A békeküldöttség katonai missziójának 1919. augusztus 11-i levele Pašić elnökhöz.

[120] SRB-AJ F 336-f. 18. d. 3418. 4307. sz. A Muravidék jugoszláv megszállásával kapcsolatban felmerülő iratok.

[121] Andrej Rahten: Diplomatska prizadevanja Ivana Žolgerja za Slovensko Štajersko in Prekmurje. *Studia Historica Slovenica* 18 (2018) 524.

[122] Uo. 521.